

Magyar Agrár-és Élettudományi Egyetem
Kaposvári Campus Neveléstudományi Intézet

**A FOGYATÉKOSSÁG
KÉPE A GYERMEKIRODALOMBAN,
EZEK SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉSRE
IRÁNYULÓ HATÁSA**

Szakdolgozat

Készítette: Repity Zsuzsa

Biblioterápia szakirányú továbbképzési szak

Levelező tagozat

Neptun kód: X5974O

Szakdolgozati konzulens/ témavezető: Dr. Gombos Péter PhD

tanszékvezető, egyetemi docens

MATE KAPOSVÁRI CAMPUS

2024

„A mese nemcsak szórakoztat, hanem oktat is, és segít megérteni a világot.”

(C.S. Lewis. é. n.)

„A mesékben mindig ott lapul egy titok, amelyre csak a szívünk tud válaszolni.”

(Oscar Wilde. é. n.)

„Még egyetlen mese sem gyógyított meg senkit. Abban a változási, fejlődési folyamatban, valamint létezési és gondolkodási módban van a gyógyító erő, amit a mese elindít.

*A cselekvésre való hajlandóságban és képességben,
amit a mese pusztán aktivizál.”*

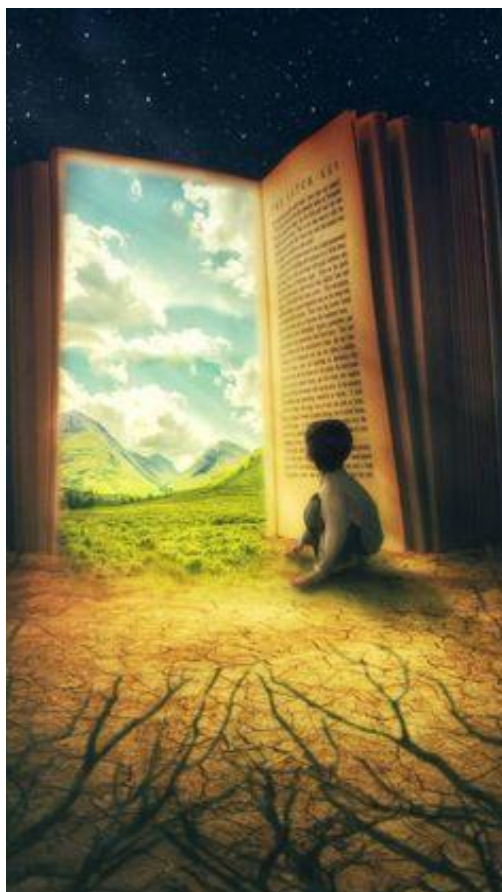
(Boldizsár Ildikó. 2024.)

*„A mesék végső soron olyan történetek, amelyek arról szólnak, hogy az ember élete során
bármikor több lehet annál, mint amit az adott pillanatban éppen él.”*

Boldizsár Ildikó. (2024.)

Tartalom

Bevezetés	4
Célkitűzésem	5
A fogyatékoság fogalma és szóhasználati dilemmák	7
Mi a megoldás?	9
Mi a mese?	11
Mire jók a mesék, mi a szerepük?	12
A mesék eredete, „közkinccsé” válásuk, a gyermekirodalom születése	14
A mesék helye a nevelésben, oktatásban	18
Piaget szakaszelmélete	19
Bühler mesekorszakai	20
A gyermekirodalmi művekben lévő fogyatékosági képek	21
Hazai és nemzetközi gyermekirodalmi példák	23
Fogyatékkal élő gyermekirodalmi karakterek, meseszereplők feladata, történetbéli funkciója, jellemformáló tevékenysége és személyiségformáló hatása	32
Összegzés	34
Források:	35
Ábrajegyzék	35
Idézetek	35
Szakirodalom, források	35
Nyilatkozatok	40
Melléklet:	41
ABSZTRAKT	48

1. ábra. Kitekintés

Bevezetés

A téma melyet választottam, azért izgalmas számomra, mert egyaránt kapcsolódik a munkámhoz, az iskolai tanulmányaimhoz és a személyiségemhez is. 2022-ben végeztem *logopédia és tanulásban akadályozottak pedagógusa* szakirányokon. Jelenleg utazó gyógypedagógusként dolgozom, mint logopédus, a mohácsi Meixner Ildikó Egységes Gyógypedagógiai és Módszertani Intézet alkalmazásában, és két általános iskolában fejlesztem a sajátos nevelési igényű gyermekeket. A mondókák, versek és mesék felhasználása a beszédfejlesztés során elengedhetetlen a munkámban, mivel hatékony eszközként szolgál a gyermekek beszédfejlesztésében és szókincsbővítésében, azon túl pedig javítja a gyermekek kognitív funkcióit, és építi az érzelmi intelligenciájukat.

A versek és mesék iránti rajongás gyermekkoromig nyúlik vissza, szerencsémre szüleim olvasásszeretete és szépirodalmi, esztétikai igénye irányt mutatott, és számomra is megteremtette az alapokat. Számtalan színes verses, mondókás leporellónk és mesekönyvünk volt a nagy európai klasszikusoktól kezdve (J. és W. Grimm, H. C. Andersen, W. Hauff, Charles Perrault) a magyar népmesegyűjteményeken át (Benedek Elek, Arany László stb.) az akkor kapható magyar szerzők és kortárs írók által írt könyvekig (Móricz Zsigmond, Móra Ferenc, Arany János, Fazekas Anna, Hajnal Anna, Kormos István, Szepes Mária, Osvát Erzsébet, Lázár Ervin, Török Sándor, Bálint Ágnes, Csukás István, Janikovszky Éva stb.) A könyvből való mesélés mellett, másik nagy kedvencem a diafilmek esti vetítése volt, mely a verbalitáson túl egy plusz vizuális élményt nyújtott. Szinte magamba szívtam velük a felolvasott szöveg akusztikáját, zeneiségét és prozódiaját, a versekbe szedett mesék ritmikáját, rímképleteit, melyek a sorvégeken vagy sorokon belüli összecsengésükkel tették még élvezetesebbé számomra a történeteket. Már nagyon korán természetes volt számomra az, hogy magam is meséket és verseket szeretnék írni, mivel ezek ösztönösen jöttek. Nyolcévesen kezdtem tudatosan lejegyezni ezeket az általam írt verseket, verses meséket, majd két évtizeddel később már felnőve, s túl néhány megjelent verses kifestőn és mesekönyvön, megformálódott bennem az igény, hogy ne csak ösztönösen, hanem tudatosan tegyem ezt, így néhány szépírói képzést is elvégeztem a Magyar Író Akadémia MIA-kurzusaiából. Emellett a Pécsi Tudományi Egyetem Bölcsészettudományi Karán szereztem történelem szakos diplomát, ami után a felnőttképzésben kezdtem el tanítani alacsony iskolázottságú embereket. Itt szembesültem először a tanulási nehézségek sokféleségével, tanulási zavarokkal küzdő tanítványaim problémáival, s azzal, hogy számukra megfelelő szakismeretre volna szükségem ahhoz, hogy eszközként felhasználva hatékony segítséget nyújthassak nekik

a tanulásban. Ez indított el a gyógypedagógia útján, de mindemellett továbbra is megmaradt a mesék iránti rajongás, és az írás szenvedélye. A tanulmányaim előre haladtával, amikor már tisztában voltam a nyelvfejlesztés menetével, igyekeztem tudatosan, a logopédiai fejlesztés igényeinek, szakmai követelményeknek is megfelelő verseket és mondókákat írni, melyek az élvezeti és esztétikai értékükön túl szakmai szempontból is jól használhatók. Így született meg a 2022-ben írt szakdolgozatom mellékleteként csatolt *Logopédiai verses gyűjteményem*, melyet – előzőleg publikált könyveimhez hasonlóan – magam illusztráltam. Tanulmányaimat azóta is folytatom, a tavalyi évben, 2023-ban szakvizsgáztam *sajátos nevelési igényű gyermekek integrációs pedagógusa* szakon, s az ehhez írt portfólióm melléklete szintén egy fejlesztő feladatgyűjtemény lett, melyben az SZ-hangzó fejlesztéséhez írt versek és feladatlapok találhatók. Az elmúlt év szeptemberétől pedig *fejlesztő biblioterápia* szakon végzem a tanulmányaimat, mivel úgy vélem, ez a fajta terápiás segítségnyújtás jól beilleszthető a szakmai eszköztáramba.

Célkitűzésem

Úgy vélem, a gyermekirodalom legszínesebb elemei a mesék. A meséken keresztül a társadalom minden tagja tanítható. A mesék által átadott pozitív üzenetek hatnak az individuumra, oly módon, hogy az egyének önmagukkal és egymással is elfogadóbbá válnak, együttélési és megküzdési stratégiákat tanulnak. A többségi társadalom ép, nem fogyatékkal élő gyermekében a mesékkel már nagyon korán kialakítható az elfogadó, toleráns és empátikus szellemű attitűd, mely az inkluzív társadalmi együttélés alapjait teremtheti meg. A történetek példatára által válnak befogadóvá mivel mindezek megismerésével az értékítéletük és szemléletmódjuk fejlődik. Így már gyermekkorban helyesen szocializálódnak és szociálisan érzékennyé válnak olyanokkal szemben, akik elesettek, segítségre szorulnak. A mesék által tehát képessé válnak a másik fél értékeit, speciálisnormarendszerét, viselkedését megérteni és elfogadni, amit tovább örökíthetnek a következő generációban. A feltevésem tehát az, hogy a gyermekirodalmi alkotások tartalma valódi szocializációs eszközként felhasználhatók a fogyatékkal élők elfogadtatásában, illetve az, hogy a különböző gyermekirodalmi művek nem csak a személyiségfejlődésre, a személyes attitűdre vannak hatással, hanem globális szinten a társadalmi együttélés sikerességére. Célkitűzésem igazolását egyrészt a témában fellelt bőséges szakirodalmi forrásokkal, könyvekkel és egyéb publikációkkal igyekszem igazolni, melyekben a sérült vagy funkcióvesztett karakter szerepel, akinek jelleme az olvasó számára is példamutató lehet, vagy ami jól példázza,

milyen előítéletek bújnak meg egy-egy történetben. Céлом továbbá minél több ilyen gyermekirodalmi mű címének a felsorolása, és azokban szereplő fogyatékosági területek megjelölése, mivel úgy gondolom, ez útmutatást adhat az olvasónak, ha e témában keres irodalmi olvasmányt, amellyel elősegítheti az elfogadást, érzékenyíthet. Úgy gondolom, a gyermek életkori sajátosságait nézve erre a célra a mesék legalkalmasabbak. A mese műfaji és tartalmi sajátosságai számos olyan lehetőségeket rejtenek, amelyek valóban ideálisak arra, hogy a meseélményen keresztül a gyermeknek pozitív irányba fejlődjön a személyisége, szociális érzékenysége és a megfelelő konklúziók levonását segítő, ok-okozati összefüggések megértése, anélkül, hogy a mese tanulságát megmagyaráznánk. A mesék által az elfogadás, a nyitottság és a segítségnyújtás eredményesebben valósulhat meg fogyatékkal élők környezetében, s számukra a többségi társadalomba való beilleszkedés, illetve a saját fogyatékoságukhoz való viszonyuk és az önmaguk elfogadása már a korai életszakaszban megvalósulhat az általuk ismert mesebeli példaképek segítségével. Céлом továbbá, hogy mint gyógypedagógus és biblioterápia szakos hallgató tanulmányaim zárásaként egy olyan dolgozatot adjak ki a kezemből, melyből kitűnik, mennyire fontos az, hogy a gyermekek mesélő, olvasó környezetben nőjenek fel. Mert az anyanyelvi, kommunikációs és komplex kognitív kompetenciákon túl a mesék – és más gyermekirodalmi művek – nemcsak szókincset bővítenek, a képzeletet aktivizálják, szórakoztatnak, belső feszültségeket oldanak, de rajtuk keresztül a gyermekek szenzitívebbé és toleránsabbá válnak a környezetük felé. A történeteken keresztül a gyermekek megismerik a külvilágban őket körbe vevő, megszokottól eltérő jelenségek sokféleségét, és megtanulják a szellemi vagy testi fogyatékkal élő, funkcionálisan sérült és akadályozott személyek iránti elfogadást, valamint a segítségnyújtást mások és akár önmaguk felé. Ezt a pozitív beállítottságot és segítő mentalitást, melynek szellemisége mélyen beivódik a tudatszintjeikbe, a gyermekirodalmi művek, képesek életre hívni a gyermekekben. Az olvasó, közlő személy pedig a célnak megfelelő művek kiválasztásával segítheti, alakíthatja és valósíthatja meg, ami úgy vélem, hosszútávon egy toleráns társadalom kialakulásához vezet.

A fogyatékoság fogalma és szóhasználati dilemmák

A dolgozatom témájához több fontos kulcsfogalom is kapcsolódik, ezért mielőtt rátérnék a választott témám kifejtésére, előbb sorra veszem ezeket, illetve igyekszem párhuzamba állítani a dolgozat tárgykörével. A fogyatékoság fogalma valamilyen testi, érzékszervi vagy intellektuális hiányosságot jelöl. De ennek a tudata csak akkor jelenik meg, ha azt a fogyatékkal élő egyén és a környezete is (a többségi társadalom tagjai) hiányként érzékelik. A meghatározás egyrészt valóságos és tapasztalható hiányt jelöl, másrészt viszont relatív, mivel viszonylagos ki mit tart fogyatékoságnak. Illyés Sándor meghatározása is ezt igazolja: „a *fogyatékoság* a gyógypedagógia alapfogalma... A fogalom jelentése és terjedelme nagyon változó tartalommal bír. A fogalom értelmezése függ például az egyén fizikai és társadalmi környezetétől, attól, hogy az adott társadalomban, hogyan gondolkoznak a fogyatékoságról, kit tekintenek fogyatékos személynek. A fogyatékoság vonatkozhat egy tulajdonságterületre, egy területen belül egy vagy több tulajdonságra, de vonatkozhat több területre és több területen több különböző tulajdonságra is.” (Illyés S. 2000, 17–38.) A szerző által megfogalmazott másik definíció az, hogy a fogyatékoság a „biológiai állapot megváltozása, a testi, idegrendszeri tulajdonságterületek körében fennálló visszafordíthatatlan sérülés, károsodás, defektus.” (Illyés S. 2000, 25).

Az FNO szerinti értelmezés szerinti értelmezése: „A fogyatékoság a károsodásokat a tevékenység akadályozottságát és a részvétel korlátozottságát felölelő gyűjtőfogalom. Egy kóros egészségügyi állapotú egyén, valamint kontextuális (környezeti és személyes) tényezők közötti kölcsönhatás negatív oldalát jelöli meg (FNO 2003, 17). A fogyatékoság szó tehát valamiféle személyre, csoportra jellemző általános tulajdonság hiányát és az ebből adódó akadályozottságát jelöli. Napjainkban a szakmai terminológia folyamatos változása miatt azt a fajta megnevezést, hogy „fogyatékosággal élő” sokan vélik degradálónak sértőnek, ám mégis számtalan friss tanulmány használja ezt a fajta meghatározást, mint a funkcióképességek hiányosságával, károsodásával együtt élő személyek csoportját jelölő gyűjtőfogalmat. Példaként hoznám fel a 2020-ban Gulya Nikoletta Mária és Fehérvári Anikó által, az *Educatio* nevű lapban publikált tanulmányt, mely „A fogyatékoság reprezentációja az általános iskolák magyar irodalom tananyaghoz kapcsolódó irodalmi művekben” címet viseli. Velük együtt magam is úgy vélem, hogy ez a fajta megnevezés, ha szakmailag nem is a legkorszerűbb vagy „trendibb”, semmiképp sem pejoratív, mivel ezzel nem egy-egy rész- vagy funkcióképesség-károsodást nevezünk meg (intellektuálisan képességzavart, beszéd fogyatékos, látássérült, mozgássérült), hanem egy olyan érintett csoportot, mely a társadalmon belül jelentős hányaddal bír (Riley 2005, Gulya–

Fehérvári 2020), és az elnevezés gyűjtőfogalomként, összességében jelöli meg a képességhiányokat. Jelen dolgozatomban ezért többször a megfelelőbb és pontosabb elnevezés híján magam is gyakorta nevezem meg így az érintett társadalmi csoportot. Még ha gyógypedagógusként illő is a legszakszerűbben és korszerűbben fogalmaznom, úgy hiszem, a legújabb terminus szerint használatos kifejezések és szakszavak nem mindig tükrözik a mondanivalót, s sokszor a hagyományos elnevezés érthetőbb és helytállóbb egy-egy mondaton belül. E fogalom, hogy „fogyatékkal élő” számomra a problémát jelöli meg, s nem az érintett személyt, személyeket minősíti. Attól, hogy „színes papírba” csomagoljuk a fogyatékos fogalmát, azzal, hogy újabb, jól csengő névvel írjuk körbe, a jelenség, a probléma, még ugyanaz. Úgy vélem, nem ez, hanem a sérültekkel való toleráns bánásmód, a fogyatékkal élőkkel szembeni pozitív és elfogadó viselkedés kell, hogy mérvadó legyen! A fogyatékosághoz való viszonyulást és társadalmi befogadás mértékét a mindenkori közgondolkodás határozta meg, melyet a többségi társadalmon belüli attitűdök és sztereotip gondolkodásmód alakított az elmúlt évszázadok során. Ez sokat változott pozitív irányban, egyéni és társadalmi csoportok szintjén is. Míg a középkorban „ördögtől valónak,” „boszorkány fattyának,” „Isten büntetésének” vélték, s a társadalom elutasította, megvetette vagy épp üldözte a testi és intellektuális deficittel, funkciózavarral élő embereket. Könczei leírja, hogy „a boszorkányfattyú nem más, mint a súlyos fizikai fogyatékosággal született gyermek eredetmeséje: az asszony az ördöggel hál, boszorkánnyá lesz, s gyermeke a boszorkányfattyú. Ezt az elemet egyébként –Grimméktől – átveszi a XIX. század magyar mitológiakutatója, Ipolyi Arnold is, illetve „a hiedelem, miszerint az *alácsempészett gyermekek* nem emberek, igen elterjedt volt különösen a középkorban.” (Könczei 2009, 197). A felvilágosodás korától, annak racionális gondolkodású felfogásának és haladó szellemű eszméáramlatának köszönhetően megindult egyfajta társadalmi szintről jövő segítségnyújtás, a felőlük való fordulás, a jobbító szándékú igény nem volt megfelelő mértékű. (Könczei 2009) Ez a gondoskodás manapság még távolról sem mondható a társadalom oldaláról elegendőnek, sem elfogadhatónak. Hiszen ha az egyént a fogyatékosága akadályozza az életvitelében, hátrányt szenved másokkal szemben, és a fogyatékosága miatt kirekesztődik, mert például az érzékszervi hiányosság, képességdeficit miatt zárt intézetben éli le az életét, önálló döntésektől és társadalmi szerepvállalástól megfosztva, az semmiképp sem nevezhető megfelelő segítségnyújtásnak. A XIX. század végéig Európában „az eugenika felfogásának eltorzulásának eredményeképpen a fogyatékosággal élő embereket intézményekbe zárták és sterilizálták.” (Mikola 2017, 18). Ez a fajta szemlélet a XX. században, a II. világháborút követően kezdett változni, majd a 70-es évek körül egy intenzívebb ütemű pozitív elmozdulás indult meg szerte a világon, mely

a fogyatékkal élő személyek jogainak kivívását hozta meg. Tehát a „XX. századnak immár pozitív eredménye a rehabilitáció fejlődésének folyamata a gondozás és segélyezés által meghatározott alapszemlélettől az utóbbi évtizedekre egyre inkább az önellátás, a függetlenség, az integrálás és a közösségbe fogadás felé tolódott el. Az 1973-as év így mindenképpen korszakhatár volt, nemcsak az amerikai szociálpolitikában, hanem a világ rehabilitációs mozgalma történetében is... két esztendővel ezután, 1975. december 9-én az Egyesült Nemzetek (ENSZ) Közgyűlése elfogadta a fogyatékkal élő személyek jogairól szóló kiáltványt.” (Kálmán–Könczei 2002, 10–11.) Ezt a tendenciát követve a Magyarországon élő, fogyatékos társadalmi réteg tagjainak jogai is törvényi szinten lettek rögzítve. A testi, érzékszervi, szellemi fogyatékkal, élőkkel kapcsolatos sztereotípiák és a velük szembeni negatív előítéletek számos módon megnyilvánulhatnak még napjainkban is, bár a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról, szóló 1998. évi XXVI. törvény 4. § (a) bekezdés szerint törvényileg biztosítottak az esélyegyenlőségük és az egyenlő bánásmódhoz való joguk az élet minden területén. Ehhez a törvényhez kapcsolódik a 2013.évi. LXII. törvény, mely a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi törvényt módosította. A fogyatékos fogalma e 2013-as törvény értelmében a következők: „az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással – illetve ezek bármilyen halmozódásával – él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja;” (FSZK, 2013.) A törvény értelmében tehát tilos a diszkriminatív, megkülönböztetés és kiközösítés, mégis közösség és egyén szintjén is gyakran kerülnek a fogyatékkal élők hátrányos helyzetbe. A társadalmi megítélés fogyatékkal élőkkel még ma sem annyira toleráns, mint azt elvárható lenne.

Mi a megoldás?

Úgy vélem, e társadalmi problémák leküzdésére a fogyatékkal élők többségi iskolákba való integrálása, mikro- és makroszinten is hatékony eszközként szolgálhat ahhoz, hogy a velük szembeni negatív attitűd csökkenjen vagy megszűnjön. Míg a szegregáció falat emel, és elválasztja a társadalom tagjainak a különböző csoportjait, addig az integráció és az inkluzív szemléletmód hidat épít az ép és a fogyatékkal élők közé. A másik oka a fogyatékkal élők negatív megítélésének a gyermek elsődlegesszocializációs háttéréből hozott „ismeretei”. „Az a kultúra, amelyben felnövünk, nagymértékben meghatározza bizonyos embercsoportokkal kapcsolatos

attitűdünket, cselekedeteinket (Flamich–Hoffmann 2015, Gulya–Fehérvári 2020, 381.) Úgy viszonyul a mássághoz, ahogy a családjában előktől látja, s hallja. Ha a mesélésre és a mesékre, mint szocializációs eszközre tekintek, úgy hiszem, „kétélű fegyver” lehet. Mivel a mesével az élvezeti értékén túl –amelyben történetesen egy képességeiben korlátozott karakter szerepel – viszonyulást, szándékot és pozitív vagy negatív hozzáállást is közvetítünk a gyermek felé. A szöveg tartalma mellett a felolvasó személyes attitűdje, verbális és nonverbális kommunikációja is hat a befogadóra, vagyis a mesét hallgató gyermekre, aki tudattalanul olvas a gesztusokból, a hanglejtésből, mely az olvasó személyes viszonyulását tükrözi. Ha fogyatékoság fogalmán túlra tekintve, jelentését átlépve, a hipotézisem szemszögéből vizsgálom a fogyatékoságot, mint a mesékben, a történetben szereplő karakterek sajátos jellemzőjét és ismertetőjegyeit, feltűnik, hogy e karakterek jellege és a mesékben való ábrázolásuk a klasszikus gyermekirodalomban gyakorta negatív. Ez pedig félelmet, ellenszenvet és előítéletet kelthet a gyermekben a sérült, külső tulajdonságaikban láthatóan eltérő, olykor ijesztő karakter iránt. Ezzel megalkothatjuk a gyermek saját viszonyulását, a környezetében élő testi és szellemikárosodással, funkciózavarral élő személyekkel szemben. A csúf, gonosz, sánta, púpos, vak, süket, törpenövésű stb. mesehősök ritkán vonzó vagy pozitív karakterek, többnyire negatív-, vagy áldozati szerepben vannak. Ehhez kapcsolható Beckett és munkatársai által írt 2010-es angol tanulmány is, melynek címe: „A fogyatékoság az általános iskoláskorúak gyermekirodalmában.” (Beckett és mtsai. 2010) Ebben a mesék szociális tanító hatását és a mesehallgatás közben beépülő tudattalan viszonyulást vizsgálják. Eszerint a mesék által közvetített viselkedésmód és a fogyatékos személyek ábrázolásának mikéntje rögzül a gyermekek személyiségében, és ők is úgy fognak közeledni fogyatékkal élő személyek felé, ahogy azt a mesékből tanulják. A mesehősök egy sor emocionális és intellektuális erőt mozgósítanak a mesét befogadó gyermekben. (Beckett és mtsai. 2010, 373–386) Számtalan példát nyújtva, például önfeláldozás, segítségnyújtás, hősiesség – akár csak morális téren. Ehhez adódik még az elsődleges és másodlagos szocializációs környezet által szolgáltatott minta és annak személyiségformáló hatása. Az irodalmi művek tehát annak a közösségnek és korszaknak a társadalmi beállítódását képezi le a „funkcionális másság” (értsd: a fogyatékoság) megítélésében, amely történelmikorban és szociálisközegeben íródott. Gulya és Fehérvári tanulmányának a *Fogyatékoság és gyermekirodalom* című fejezetében azt írja. „A gyermekirodalom tartalma, a társadalmi változások egyik fontos indikátora” (Gulya–Fehérvári 2020, 382.), mivel a társadalmi viszonyulás milyensége a gyermekirodalmi művekben jól tükröződik a történetek ábrázolásmódjában. „Már Herder megállapítja, hogy a mese a nép felfogásának, nézetének erejének s hitének maradványa.” (Nógrády 1917, 10–11.)

Az író itt a mesék, mondák és történetek közös kincseire, hitvilágára, a közös nemzeti múlt és a kollektív, az egész világra kiterjedő, egymással hasonlatos történetek megőrzése, fennmaradására utal. De a tartalmi hasonlatosságok, meseelemek és közös hitbeli meggyőződések mellett benne van a történelmi korszellem azonos, mindenkori lenyomata is, függetlenül attól, hogy mely területen vagy ki gyűjtötte össze a meséket.

Mi a mese?

„A mese világa a korlátlan lehetőségek világa” (Honti 1962, 104)

Ha megkérném az általam tanított gyermekeket, mondják el, mi a mese, és melyik a kedvenc meséjük, úgy vélem, hosszasan sorolnák a vizuális kultúra remekeit, melyekkel naponta találkoznak a média felületeken, a tévében vagy az internet oldalain. Ha azt kérdezném, mit olvasott utoljára, lényegesen rövidebb lenne a sor, de talán fel tudná idézni milyen mesét olvastak neki utoljára. Ha egy felnőttet kérnék meg, írja körül, mi a mese, az olvasottabbak a műfaji besorolását és jellemzőit sorolnák fel. Ha egy gyógypedagógust vagy egy meseterapeutát kérnék ugyanerre, a meséről, mint terápiás eszközről és a benne rejlő lehetőségekről beszélne. Boldizsár Ildikó meseterapeuta a meséket úgy definiálja, hogy „A mesék végső soron olyan történetek, amelyek arról szólnak, hogy az ember élete során bármikor több lehet annál, mint amit az adott pillanatban éppen él.” (Boldizsár, 2010, 22). Én úgy vélem, a mese nem más, mint egy köntösben orvos és orvosság, tanító és lecke, térkép egy úthoz, és iránytű a célhoz, szellemi és lelki táplálék az írónak az olvasónak és a hallgatóságnak egyaránt. 2022-ben a gyógypedagógia szakon írt záródolgozatom témája is szorosan kapcsolódott e témához: *„Hogyan hatnak a mesék, versek, mondókák a gyermekek beszédfejlődésére és hogyan használhatóak eszközként a beszédjavításban, a gyermekek logopédiai fejlesztésében?”* Ebben a dolgozatban is igyekeztem leírni mindazt, amit a mesékről tudni érdemes, a fogalmát, a fajtáit, főbb jellemzőit. Most ismét ezt fogom tenni, idézve saját soraimat, mivel a gyermekirodalom legszélesebb rétegét képező epikai műfaj a mese. „A gyermekek már egészen kicsi korban, életük első időszakától kezdve megismerkednek a mesékkel és a verses mondókákkal. Ideális esetben először a családi környezet az, ahol találkoznak ezekkel az irodalmi művekkel. Hisz mondókákat, ringatókat mond a gyermekének az anya, ezek segítségével az anya-gyermek kapcsolatát megerősítve építi ki a gyermekben az érzelmi és szociális kötődést és a bizalmat. A szociális és érzelmi fejlődésük

mellett a mesék és mondókák által fejlődik az értelmük, a képzeletük, kognitív képességeik, (mint a figyelem, észlelés, gondolkodás, emlékezet) és a verbális kommunikációjuk is.” (Reputy 2022, 10) A mesék az első olyan történetek, melyekkel a gyermek legkorábban jut olyan verbális élményhez, amellyel a valóságból a fantázia világába léphet át. A mese ajtót nyit a képzeletre. A mesélés egy olyan aktus, amely a cselekvést jelölő fogalommal egyetemben egyszerre az élmény forrása is. Meséléskor a gyermeki lélek eggyé válik a hőssel, és a mesélő segítségével, belép a történetbe., és átéli azt „A mesemondó és a hallgató együtt lélegzenek ilyenkor. A gyerek örül a kapott történetnek, a felnőtt a gyerek örömének.” (Zilahi 1998, 18) Ezek a mesével való találkozások meghatározóak a gyermek lelki és szellemi fejlődése szempontjából. A meséknek meghatározott idejük van a gyermekek mindennapjaiban, például az elalvás előtti, esti mesélés vagy a délutáni pihenés előtt az óvodában vagy a foglalkozások során. A mesék átéléséhez szükséges egy nyugalmi helyzet, mely a hallgatót a folyamatos jelenlétből a valóságon kívül helyezi. Kikapcsolás és lecsendesülés szükségesek ahhoz, hogy a meseállapot létrejöheszen, és a meseélmény a gyermekben megvalósulhasson. A mese története nem ott és akkor ér véget, mikor az olvasó a történet végére ér, és becsukja a könyvet. A mese mondanivalója, tanulsága ott marad a gyermek lelkében, és tovább dolgozik annak tudattalanjában. Elraktározza, majd mélyen belül átdolgozza, és építi, átstrukturálja a gyermek érzelmi rendszerét. Majd annak lenyomata a személyisége része lesz, egyszerre tudatossá válik, és eredménye megmutatkozik a személy döntéseiben, viszonyulásában és értékrendszerében.

Mire jók a mesék, mi a szerepük?

Mindig is azt vallottam, hogy a mese nemcsak szórakoztat, hanem szeretetre nevel, szocializál, tanít, gyógyít, és számos területen fejleszti a vele kapcsolatba kerülőket. A mese sokféle hatással lehet gyermekre és felnőttre egyaránt. Típusától függően szólítja meg az adott korcsoportokat, hat a lélekre, a szellemre, a tudatos és tudattalan területekre, szórakoztatva „végzi el” fejlesztő-, nevelő- és gyógyítótevékenységét. Számtalan tanulmány és könyv vizsgálja, támasztja alá mindezt. Mindig az adott történelmi kor szelleme, közfelfogása alakította e csodás történetek tartalmát és közönségét, „a mesét – mint az emberi kultúra minden ágazatát – a történelem szülte meg és formálta a maga képére és hasonlatosságára” (Petrolay 2013, 9). Így van ez napjainkban is. Mára a mesét, mint műfajt a gyermekirodalom kategóriájába soroljuk. A népmesék

fennmaradása mellett számtalan kortárs író célközönsége a gyermek és ifjúsági korcsoport lett. Az életkorukból fakadó individuális jellegzetességeik, érzelmi, intellektuális, kognitív és perszonális sajátosságaikhoz köthető gondolkodásmódjuk érdeklődési körük szem előtt tartásával íródnak újabb és újabb történetek, keveredve bennük a fantasztikus és realisztikus elemek, melyek nemcsak szórakoztatásra szolgálnak, hanem a mindennapi életük eseményeire, problémáira vonatkozóan adnak érthető magyarázatot, melyet képesek feldolgozni és beépíteni egyéni eszköztárukba. Ilyen gyermekirodalmi könyvek például Bartos Erika segítő könyvei, melyek gyermeknyelven íródtak, és speciális témákat érintenek. Ezáltal magyarázatot és ismereteket nyújt gyermekkorú olvasóinak, például, a betegségekről, a születésről és elmúlásról és a sérültekkel való együttélésről. Ilyenek például az *Őrangyal*, a *Bátorságpróba*, a *Meggyógyul a szívem*, vagy a *Korán jöttem* című gyermekkönyvek. A történetek ma is ugyanazt a szerepet képesek betölteni, mint egykor. Bruno Bettelheim *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek* című könyvében így fogalmazza meg a mesék funkcióját: „a mesék fontos mondanivalót hordoznak a tudatos, a tudatelőtt és a tudattalan tartalmak számára, bármilyen szinten működjenek is az adott időben.” (Bettelheim 2020, 11). Továbbá Bettelheim leírja, hogy a mese olyan problémákat dolgoz fel, amelyek a gyermekeket foglalkoztatják. Mindez minden tudati szinten feszültségcsökkentő, feszültségoldó hatású. Ezt a minden dimenzióban működő, testi, lelki és szellemi síkokra pozitívan ható gyógyító szerepet már régóta ismeri az emberiség, hiszen minden kultúrának megvannak a meséi, saját csodás történetei, mítoszai, mondavilága, hitvilága és az azok sajátos elemei és karakterei. A mesék évszázadokon át szájhagyományozás útján éltek és adódtak tovább, ezáltal tanítva a hallgatóságot, nyújtva számukra tudatosan vagy tudattalanul segítséget a bennük lévő belső válságokra és feloldásra váró feszültségekre. Mára a pszichológia, a modern orvoslás ismét felfedezték a mesékben lévő pozitív gyógyító erőt, azt a potenciált, amelyet az arra szakavatott és képzett emberek terápiás eszközként hatékonyan alkalmaznak. Hisz a mesékkel, a megfelelő történettel és irányítással lelki traumákat gyógyítanak, nehéz élethelyzetekből adódó elakadásokat oldanak fel, mely korcsoporttól függetlenül működik! Ezt a varázslatot tudja a meseterápia és a biblioterápia egyaránt.

A hivatásom és munkám egyaránt az, hogy segítsék. Olyan gyermekeknek, akik „mások”, akik sajátos nevelési igényűek, akik az integrált oktatás keretein belül az inkluzív nevelés résztvevői. Tanítványaim elsősorban beszéd fogyatékkal és/vagy tanulási zavarokkal küzdenek, másrészt pedig az ezekből fakadó számos pszichés és lelki problémáikkal, melyeknek feldolgozásában, orvoslásában nagy szerephez jutnak a mesék, versek és mondókák. Ezeknek a saját-

tos nevelési igényű státusszal rendelkező gyermekeknek a tanulási zavarai és tanulási sikertelensége sok esetben nemcsak az intellektuális és a szükséges tanulási képességeik hiányából fakad, hanem az elsődleges szocializációs színterük kulturális korlátozottságából, elmaradottságából, mely egyre növekvő hátránnyá jelenik meg az iskolai tanulmányaik során. Emellett szociálisan gyakorta hátrányos helyzetűek vagy halmozottan hátrányos helyzetűek. A családi háttérük tehát korlátozottan ad, vagy nem is nyújt megfelelő támogatást a számukra. Viselkedésük, megküzdési stratégiáik, kommunikációjuk egy adott szituációban hiányos vagy nem megfelelő lehet. A helyes viszonyulás elsajátítására, megtanulására – jól összeválogatva és alkalmazva – a mesék hatékony segítséget nyújthatnak, mivel a mesébe belehelyezkedve, annak cselekményén és szereplőin át képesek megtanulni, mi a helyes és helytelen, illetve a saját életkori és értelmi szintjükön a hallott történetből képesek levonni a helyes konklúziót. Ezek mellett megtanulhatják, hogy a mesékben lévő karakterek között is sok olyan szereplő van, aki sérült, valamilyen testi vagy intellektuális fogyatékosága, funkció zavara van. Megismerik e szereplő jellemét, azonosulni tudnak vele, párhuzamot vonva a saját problémájuk és a mesebeli szereplőket érintő akadályokkal mely annak fogyatékoságából ered.

A mesék eredete, „közkinccsé” válásuk, a gyermekirodalom születése

A mesék becsült kora 3000 éves, neve enigma, mely rejtvényt, talányt jelent. Eredete az irodalmi műfajok közül a legősibb, rokonságban áll a mondákkal és a mítoszokkal. Gyökerük még jóval az írásbeliség előtti időkre nyúlik vissza. A kezdetektől szájhagyomány útján terjedt ez az elbeszélő műfaj, és eredetileg nem gyermekeknek „íródott”, hanem a felnőttek szórakoztatására szolgált. „A mese csak az elmúlt bő száz esztendőben vált gyermekeknek szóló irodalommmá.” Születési helyük vélhetőleg India. *A mese a csodálatos elemeket megköveteli, és mindezeket természetesként tünteti fel* (Gulyás 2020). Erről ír Nógrády László is, aki az 1917-es Mese című könyvében, a Mesék eredete fejezet alatt Benfeyt idézi. „Benfey szerint a Buddhizmus, a mesék legdúsabban termő földje, India, A vallásos képzelet termékei a mesék, céljuk pedig az, hogy a nép lelkéhez közelebb férközhessenek a vallás morális tanításai, Benfey úgy véli, hogy a buddhista papoktól hallotta a nép s a keresztes hadjáratok idején, a keresztes vitézek útján terjedtek el aztán mindenfelé” (Nógrády 1917, 11). Solymossy Sándor szerint: „A népmese több évezredes élete folyamán kétízben volt korszakos átalakító hatással az európai kultúrára.” (Solymossy

1938, 6) Az első ilyen időszak a XI. század lovagkori romantikájának ideje, míg a másik korszak a XVIII. század második felétől 1765-től indult, a felvilágosodás időszakában került a mese és a mesélés a gyermekszobákba. (Solymossy 1938, 6–9.) Solymossy továbbá leírja, hogy a mese „a befolyását mindkét esetben jellegzetes fantasztikumának köszönhetette” (Solymossy 1938, 6), a nép körében maradtak meg, innen gyűjtötték össze. Az írásbeliség elterjedése mellett az oktatáspolitikai is kedvezett a mesék fennmaradásának, emellett a könyvnyomtatás is segítette az összegyűjtött mesék sokszorosítását. Drescher Pál szintén behatóan elemzi az előző évszázadokból fennmaradt gyermekirodalmi példányait. „Siderius János szikszai ev. esperesnek Gyermeki Katekizmusából 13féle magyar nyelvű kiadás maradt ránk az 1711 előtti időből. Ez a tekintélyes szám ennek a vallástani könyvnek igen nagy népszerűsége mellett szól, különösen, ha azt vesszük tekintetbe, hogy irodalmunk e szakaszából mindössze 66 gyermek könyvnek minősíthető magyar nyelvű iskoláskönyvet ismerünk. Egyáltalán egy-egy gyermekkönyvformának szívóssága, népszerűsége egészen bámulatos: több évszázadra szól” (Drescher 1934, 12). Ez Európa-szerte így volt. Magyarországon az 1777-ben Mária Terézia által kiadott Ratio Educationis nevű rendelet hatására, amely kötelezővé tette az elemi iskola elvégzését, majd az 1868-as Eötvös József-féle oktatási törvény eredményeképp hazánkban is nőtt az olvasni tudók száma és ezzel az olvasásra való igény is. A gyermekeknek szánt könyvek ekkor a felvilágosodás eszmeáramlatának megfelelően főként tanító és ismeretközlők, mint sem szórakoztató, szépirodalmi művek voltak. A könyvek döntően vallástani, iskolai olvasó és ABC-s könyvek voltak (Drescher 1934). A gyermekeknek készített mesekönyvekre való szélesebb igény csak a XIX. században kezdett megjelenni. Bár Itáliában már a 16. századból vannak mesegyűjtemények, kettő is, de ezek sem gyermekeknek száltak (Gulyás 2020). Magyarországon a felvilágosodás, a pedagógiai reformmozgalmak terjedésével és polgárosodás térhódításával vált szélesebb körűvé az igény olyan a gyermekkönyvek nyomtatására, mely tartalmukban nekik szóló meséket és verseket tartalmaznak. Drescher továbbá azt írja, hogy „Ezeket az igényeket s ennek a főként városi kulturrétegnek irodalmi szükségletét igyekezzenek kielégíteni a XIX. század eleji magyar írók és könyvkiadók. Gyermekkönyvekben is, a külföld példáján, nagyot fejlődnek a kíváncsiak s a kifinomultabb ízlés a gyermek számára az iskolán kívül, gyakran már az iskolás kor előtt is szórakozást keres és e téren is megköveteli a szépet, hódol az esztétika követelményeinek. A következő kor: az otthon, a család, a polgár kora, a Biedermeier, meg éppen valóságos.” (Drescher 1934, 10) Ilyen könyv volt az 1837-es évben kiadott *Flóri könyve*, mely könyvnyomatos képekkel, szépen illusztrált könyvecske, amit már igazán gyermekek szórakoztatására szánt az írója Bezerédj Amália, aki a kisdidaktika és -oktatás ügyében dogozott elszántan

és fáradhatatlanul. A könyv jellemzően túlságosan didaktikus, de emellett szórakoztató és szemet gyönyörködtető képekkel illusztrált, verses formában írt rövidke történeteket, imádságokat tartalmaz. S hogy hogy vált a mese gyermekirodalmi műfajjá? A felvilágosodásra és a humanizmusra jellemző józan gondolkodás „száműztek minden csodatörténetet a gyermekszobákba. Ez időtől nincs a mesének más fenntartója csak a nép és nincs más hallgatója, csak a gyermek.” (Solymossy 1938, 9).

Horváth Szilárd 2020-as, *„Annak ágai közt ragyog aranyalma-Miért alapozzuk nevelésünk néphagyományra”* című könyvében a XIX. századi magyar mesegyűjtőkről ír. Elsőként Kis Áronról (1845–1908), aki a magyar népi gyermekjátékokat gyűjtötte össze a század második felében, de a népmesék gyűjtése már az ő munkássága előtt elindult. „Megjelentek az első népmese gyűjtemények is. Gaal György, Kriza János, Erdélyi János voltak a munka úttörői, az utánuk jövő két generáció Arany László, Benedek Elek, Berze Nagy János, Móra Ferenc, Illyés Gyula végezték ezt a munkát.” (Horváth 2020, 16).

Mező Ferenc szerint a XVIII–XIX. századi hazai mesegyűjtők szép számmal tevékenykedtek e téren. Az eddig kiemelték mellett nála még Majláth János, Merényi László, Pap Gyula, Kálmány Lajos, Gyulai Pál, Vargha Gyula neve is szerepel (Mező 2017). Ekkortájt a mesegyűjtők tudatosan és célzatosan „jegyezték fel és gyűjtötték össze a meséket és mondákat, melyek így váltak irodalommmá.” (Esterl, 2007, 93)

Landgraf Ildikó a korszak kapcsán a XIX. század végi időszak hazai néphagyományok felkutatásában szerepet vállaló népmesegyűjtők tevékenységéről, a népmesegyűjtés szakszerű mikéntjéről és katalogizálási szükségességéről, mint kitűzött feladatról s annak alakulásáról ír. Ennek a feladatnak szorgalmazója és neves élharcosa volt Katona Lajos, aki elsőként ismerte fel ennek az igénynek a szükségességét. „Katona Lajos már 1896-ban szorgalmazta egy gyűjtési útmutató kiadását. A tudományszak megszületését követő évtizedekben nem csak a gyűjtési segédanyagok, kérdőívek iránti igény fogalmazódott meg a Magyar Néprajzi Társaság különböző fórumain, hanem az is, hogy kívánatos lenne, hogy mielőbb készüljön el egy hazai néprajzi kézikönyv, amely áttekintést ad az etnográfiai kutatások tárgyáról, célkitűzéseiről, eredményeiről. Külföldi összefoglalások egyes részeinek lefordításával, részletesebb bemutatásával igyekeztek áthidalni e hiányosságot.” (Landgraf 2016, 510) Célja a tiszta népi hagyományok megőrzése, a folklórgyűjtés szabályozása. A népmesék minél szélesebb körű feltárása, és rendszerezése. A „századfordulóra átalakultak a hiteles népköltészeti gyűjteményekkel szemben támasztott követelmények. A változást jól tükrözi a Katona Lajos és Benedek Elek között kiala-

kult vita. Egy francia nyelvű magyar mese- és mondagyűjtemény – amely Benedek Elek Magyar Mese- és Mondavilágából is válogatott – ismertetésében Katona Lajos, Tompa Mihály, Kőváry László regéihez, mondáihoz hasonlóan Benedek történeteit „apokrifnek” vagy „nagyon átdolgozott”-nak minősítette.” (Landgraf 2016, 512). Úgy vélem, a néptudomány megszületésének igényére erősen hatott a XIX században egyre erősödő a nemzeti öntudat. A nemzeti hagyományok feltérképezése, tanulmányozása, a gyökerek keresése és a ránk örökített, a kulturális kincsek és szokások tisztelete, illetve felkutatásuk és összegyűjtésük a népmesék eredeti fennmaradásának is erősen kedvezett. A mese szájhagyomány által fennmaradt műfaj, melyet a nép tartott életben. A bennük szereplő történetek, példatárai voltak a mindennapi élet problémáira, megoldást kínáltak, tanulságot szolgáltak a hallgatóságnak, s ezt teszi a mai napig is. Boldizsár Ildikó meseterapeuta azt írja: „minden élethelyzetnek van mesebeli párja.” (Boldizsár 2010, 33) A nemzetközi téren mindenképp a német származású Grimm fivérek munkássága volt forradalmi a mesék gyűjtésében, olyannyira, hogy „hatottak más gyűjtött mesékre is. Az 1850-es és 1860-as években 5%-ban kimutathatók voltak a Grimm-mesék egyes elemei.” (Domokos 2022)

Nógrády László könyvében leírja, hogy a XIX. században Jacob és Wilhelm Grimm voltak azok, akik a népmesét bevezették az irodalomba, mivel az ő mesegyűjteményeik voltak az első olyan mesekönyvek, melyek – az összegyűjtött népmesék költészeti értékeit felismerve – „meghagyták a meséket eredeti mivoltukban.” (Nógrády 1917, 10) 1812 és 1814-ben jelent meg a Grimm testvérek két kötetes gyűjteménye a *Kinder- und Hausmärchen*. Katona Lajos azonban cáfolta ezt, és egyben bírálta is, mivel nem tartotta hitelesnek a Grimmék által gyűjtött és „átszerkesztett”, és a német polgári társadalom kulturális igényére szabott történeteket. Katona egy értekezésében azt írja, hogy nem az a cél, hogy a gyűjtők a legsikerültebb meseverziót hozzák létre, hanem a leghitelesebbet (Landgraf 2016). Ezt a dolgozati témám szempontjából azért vélem fontosnak, mert akár „tisztá” népmese, akár a Grimm testvérek könyveiben található, „átszerkesztett” mesék mindenképp reális képet adnak a korabeli fogyasztósságról, a hozzájuk fűződő felfogásról, az akkori korszellemről és a hozzájuk fűződő perszonális viszonyról. Könyvek által közkinccsá téve mindezt, reprezentálva és konzerválva a meséken keresztül az utókornak az akkori társadalmi értékrendek mintázatát, továbbadva azt a későbbi nemzedék számára. A népmesék által megismert fogyasztókkal élő szereplőkhöz való viszonyulás mai szemmel nyújthatnak jó és rossz példát is a gyermeknek, hogy ez épp melyik az a mindenkori társadalmi beállítódás és közfelfogás szűrőjén keresztül engedve dől el. A népmesék, élettapasztalatok, megoldási módok és lehetőségek példatára. Hatással vannak a hallgató gondolkodására,

tetteire. „A régiek nemcsak a világot akarták megérteni és megmagyarázni történeteken keresztül, hanem önmagukat és a másik embert is. Figyeltek, észrevették, megértettek – majd minden tapasztalatot mesékbe zártak.” (Boldizsár 2020)

A mesék helye a nevelésben, oktatásban

„A mese képi világa és valóságábrázolása teljes mértékben megfelel a gyermeki gondolkodás-módnak, emiatt a mese tulajdonképpen a gyermek szemével nézett világ.”

(Komáromi 1999, 11)

Nem újkeletű, hogy a népmesék az oktatásban, nevelőmunkában jól hasznosíthatók, sőt elengedhetetlenek, mert az írásban rögzített népmese a gyermek számára izgalmas olvasmány. Emellett nevel, mivel minden élethelyzetre, problémára, és kérdésre példát nyújthat és választ adhat a hallgatóságnak. Horváth Szilárd, Sándor Ildikó egy hagyományőrzésről és a gyermek-kultúra viszonyáról szóló 2016-os könyvéből idéz, melyben leírja, hogy a néphagyomány elemeinek beillesztése az iskolai oktatásba már 1920-as években elkezdődött, Klebelsberg Kunó minisztersége alatt. A XX. század történelmi háttérét ismerve, a 1920-as trianoni diktátum után a nemzettudat és identitás erősítése, megtartása politikai és kulturális érdek is volt, hisz azon túl, hogy a nacionalista szellemiséget ébren kellett tartani a háborút veszített és területileg megcsönkített magyarságban, kiemelten fontossá vált széles körben, az oktatási rendszeren keresztül átörökíteni és megőrizni nemzeti hagyományainkat. A népmesék mesélése által tehát a gyermekek a tanulás, oktatás mellett, nevelésben is részesülnek, mivel a történetek tartalmilag valós élethelyzetekre, problémákra reflektáltak, mondanivalójukban visszatükröződtek és tanulságot hordoztak a mesék. Bajzáth Mária *Népmesekincstár mesepedagógia* (2016) című könyvében leírja, hogy a népmesék mesélése is komplex tevékenység, és nem választható szép a néphagyomány más elemeitől. Továbbá, hogy „a népköltészet, a történetmesélés és a cselekvés egy-egy egésze kapcsolásával biztosítja azt a nevelési és oktatási lehetőséget, melyet az emberiség évezredek óta használ, a test, a lélek és az értelem fejlesztésére, emellett érzelemfejlesztő és személyiségfejlesztő, alakító hatású.” (Bajzáth 2016, 188–197). Dobos Ilona néprajzkutató így fogalmaz a hétköznapiak kapcsolatrendszerét mintázó népmesékről: „a jelképeség szintjén és erejével sorskérdésekről vallanak.” (Dobos 1962). Szimbolikus képeik olyan archetipikus kapcsolatokat mintáznak, amelyekben felfedezhetjük hétköznapi működésünk gyökerét.

Segítségükkel ráláthatunk az „itt és most” lelkiállapotunk, viselkedésünk, személyközi kapcsolataink mozgatórugóira. A rálátás és tudatosulás által pedig nyitva áll előttünk az út a változtatásra, megújulásra. „A mesékben a felnőtté válás próbatételeinek végigjárásánál a megküzdés az élethalál küzdelem felvállalását jelenti.” (Dobos 1962; Antalfai 2014, 12) Az intézményes nevelés és oktatás lehetőséget teremt a tanulók számára, hogy a mesék és gyermekirodalmi művek által testközelbe kerüljenek azokkal a problémákkal, amit a fogyatékkal élők csoportja él meg. A megfelelő történetekbe való belehelyezkedés és átélés segítheti a tapasztalást. Természetesen fontos, hogy ezek a korcsoportnak megfelelő témájú és terjedelműek legyenek, mivel mást képes feldolgozni és befogadni egy óvodáskorú gyermek, mást egy kisiskolás, mást egy kamaszodó tinédzser. „A mesei motívumok és fordulatok teljes összhangot alkotnak a gyermek fejlődéslélektani jellegzetességeivel.” (Kádár 2018, 148) Ezért ha szociálisan érzékenyíteni, szeretném a gyermekeket, mint segítő szakember (akár mint gyógypedagógus, akár mint biblioterapeuta), megfelelő irodalmi műveket kell „felszolgálnom” a számukra. Ehhez azonban tisztában kell lennem a gyermekek kognitív fejlődési szakaszaival, Gondolok itt Jean Piaget szakaszelméletére, amiben a kognitív fejlődés folyamatát, pszichológiai jellemzőit vizsgálta, és határozta meg azok fejlettségi szintjeit. A következő részben, 2022-es szakdolgozatomból két fontos szakaszt is idézek, Elsőként a *Piaget-féle szakaszelméleti felosztást*, mely azért fontos mert „a gyermek értelmi fejlődésének lépcsőfokai sorrendileg meghatározottak, olyan életkori sajátosságok, melyek tapasztalatokon alapuló tanulásra épülnek. A szakaszok megjelenésének kezdete egyénileg eltérőek lehetnek mégis, a megismerő, tapasztalatszerző, tanulási folyamat általánosan és egységesen jellemző minden, adott korú gyermekekre.” (Repity 2022, 32)

Piaget szakaszelmélete

„A négy alszakasz a következő:

1. *Szenzomotoros szakasz/ érzékszervi-mozgásos szakasz* 0–2. évig. (szenzomotoros periódus); mozgásos cselekvéses helyzetmegoldás jellemzi;
2. *Műveletek/operáció előtti szakasz* 2–7. év. Szemléletvezérlésű (intuitív) gondolkodás és még mindig nagyfokú egocentrizmus jellemzi;
3. *Konkrét műveleti szakasz.* 7–11. év. Internalizált, reverzibilis cselekvésekkel megjelenő gondolkodási műveletek jellemzik.
4. *Formális műveleti szakasz.* 11. évtől, a kombinatorikus gondolkodás, a hipotézis-alkotás és dedukció kialakulása.” (József, 2012, 39-45. o; Fűzné, 2020. o. n.)

Ezt ismerve az életkori és értelmi fejlődési szinttel szinkronban lévő irodalmi alkotásokat, meséket, és mesetípusokat választhatunk, melyek az adott életkori rétegen és színvonalon szólítják meg a gyermekeket.

Másrésről pedig mindezek mellett fontos ismerni a *bühleri mesekorszakokhoz* köthető mesefeldolgozási szakaszokat. „amiben a különböző típusú meséket, életkorok szerinti érdeklődéssel kapcsolja össze. Ebben három mesekorszakot különböztet meg.

Bühler mesekorszakai

1. *A Paprikajancsi-korszak*, mely 1-4 éves korig tartó időszak és ebben a korszakban a gyermeket elsősorban a saját életének eseményei érdeklik, itt fontos, hogy „törekedni kell olyan mesék választására, amelyek az egyszerűségük, könnyen érthetőségük mellett a kreatív fantázia beindulását szolgálják.” (Kovács 1974, Id. Mező K. 2017, 33)A gyermek itt tanulja meg a szülőtől hallott alapfogalmakat, nyelvi kifejezésmódokat, és a lapozgató mesekönyvek egyszerűbb rövid történetei, vagy a verses, mondókái mellé a színes, számára felismerhető és beazonosítható képek segítik az őt körülvevő világ és a képi másának megfeleltetésében. Például állatos mesekönyv képén látott kutyát képes identifikálni, egyeztetni tudja egy látott élő kutyával. Megtanulja az állat nevének hangzó formáját, és a mesélés által a mellé társítható egyéb fogalmakat is.
2. *Az igazi mesék kora*, és a 4-8 éves korú gyermekek mesekorszaka. Ebben az életszakaszban a gyermeket a változatos, fordultatos mesék kötik le. Már képes hosszabb időn keresztül figyelni, képessé válik megérteni a történetet és a benne lévő humort. „Ebben a korszakban a gyermekek egyre kíváncsiabbak egyre inkább érdekli őket a világ és annak dolgai. A képzelő erejük rohamosan fejlődik, már nem csak elfogadják a történeteket, hanem magukban is szívesen tovább fejlesztik a meséket.” (Illyés 1953, Id. Mező K. 2017, 33)Négy évesen egy átlagos, egészséges gyermek kognitív tekintetben elég fejlett az óvodai intézményes nevelésben való részvételre, ahol az egyéni fejlődés elősegítése mellett megtörténik egy társadalmilag egységes szocializálás is. Az óvodai foglalkozásokon a mesehallgatás csoportosan történik. A hosszabb cselekményes meséket, közösen hallgatják, melyeket az óvónők olvasnak fel nekik. Ebben a korban már képes a történettel egygyé válni, mivel elvárásolja őket a mese története. Öt-hat évesen már megértik a tanulságokat is. például a három kismalac meséjénél már értik, hogy a gonosz farkas

pórus jár, és a malacok közös összefogással győzni tudnak. A verseket is szívesen hallgatják és tanulják meg, az óvodai foglalkozásokkor és a napi tevékenységekbe ágyazot-
tan, amivel a gondolkodásuk, figyelmük, emlékezetük is fejlődik. A közös versmondás-
kor az egymásra figyelés által fejlődnek társas és szociális kapcsolataik és jellemformáló
hatással is bírnak.

3. Harmadik mesekorszak a *Robinson-mesék* korszaka, ami 8 éves kortól a pubertáskorig tart. Ebben a korszakban a gyermek már kedveli „az egyszerű szerkezetű, de izgalmas cselekményű igaz vagy igaznak tűnő történeteket.” (Mező K. 2017, 33) Ebben a korszakban már képesek követni a cselekményeket, kreatívak és képesek következtetni a történet cselekményét illetően. Itt a kaland az, ami magával ragadja. Már tud önállóan olvasni, ezáltal kinyílik számára a választás kapuja. Természetesen a szülő ott van és kezébe adhatja a könyveket, amiről úgy véli, érdekes olvasmány lehet a gyermek számára, de természetesen önállóan is választhat a gyermekirodalmi művek széles kínálatából. A klasszikusnak számító mesék és kalandregényektől kezdve, vagy a mai kortárs írók, költők, munkáiból egyaránt. Ezek az életkorhoz köthető mesekorszakok, párhuzamosan haladnak az kognitív életkori sajátosságok és a verbális intelligencia fejlődéséhez köthető folyamatokkal. (Bühler 1931, id. Repity 2022, 54)

A gyermekirodalmi művekben lévő fogyatékosági képek

A gyermek már igen korai életszakaszban kapcsolatba kerül a mesék, versek, mondókák és népköltések nyelvezetén keresztül fogyatékoság típusainak köznyelvi definícióival, fogalmi szinten megismeri azokat, hisz ily módon kerülnek a történetekbe, mondókákba, onnan pedig a gyermek saját szókincstárába. A mesékben természetes módon jelennek meg ezek a különbségek, mindazt tanítják, ami a mindennapi életben is jelen van, s a fogyatékoságok megnevezése is köznyelvi és érthető. Másrészt a történet olykor sztereotip képet alakít ki a benne szereplő fogyatékkal élő karakterekről. A klasszikus mesékben mindezek mellett természetesek a csodák, és ha a történet úgy kívánja, meg is valósulnak azok. A beteg vagy sérült meggyógyul, visszakapja az elvesztett testi, szellemi funkcióit. A vak újra lát, a béna ismét mozog és jár, sőt ha a főszereplő halott, a mese csúcspontján feltámad, kinyitja szemét és lélegzik, mint például *Hófehérke*. Más történetekben, melyek főként a XX. század második felétől napjainkig íródtak,

realista módon mutatják be egy sérült főszereplő mindennapjait, megismerhetjük az őket körülvevő akadályokat, és azt, hogy küzdenek meg vele, csodák nélkül. A gyermekek ezekből nagyon sokat tanulnak. A fogalmak megismerése és a tapasztalatgyűjtés szereplői általi cselekvésből és a mesék történetéből, annak tanulságaiból fakad, ám a valós megtapasztalás a mindennapok eseményéből születik. Hacsak nincsen valamilyen személyes érintettségük vagy tapasztalatuk a környezetükből, nem tudják elképzelni, miként élik meg a társadalomban élő sérült személyek a fogyatékosságukból eredő hátrányt és napi szintű küzdelmeket. A történetek megtanítják, hogy minden ember kivétel nélkül értékes, és ha egy sérült ember segítségre szorul, hogyan tudnak számukra segítséget nyújtani a társadalom ép tagjai a közösségben. A mesékből való ismeret és tudás által átélheti és azonosulhat a testi, szellemi és érzékszervi funkcióvesztett szereplőkkel, azok problémáival. Ezáltal a történetben lévő ábrázolásmód beépül a tudattalanba. Szerencsés esetben a sztereotip, negatív hatások kevésbé érvényesülnek. Ehelyett szociális hajlandóságot, segítő vagy együtt érző megnyilvánulást, pozitív irányú töltést generál a gyermekek lelkében. Később már tudatosul bennük, hogy mindezek a való életben is jelen vannak, ám a csodák és mesés gyógyulások helyett a valóságos gondokkal és akadályokkal kell megküzdeni a fogyatékkal élő hétköznapi hősöknek. Tehát a gyermek mások iránti szociális érzékenysége a mesék hatására nagymértékben fejlődik és formálódik benne a sérült személyek iránt az empátia és jószándék, s ha kell, tesz is értük. Hisz mindenki ismeri azt a mesebeli varázsmondatot, hogy *„Jó tett helyébe jót várj!”* Az együttérzés és a segítségnyújtás jutalmat szül, még ha ez nem is kézzel fogható, inkább morális, erkölcsi tartást és pozitív jellemformálódást ad a jót cselekvőnek. Honti János írja: „Nem minden mese, amiben jelen van a mese világa.” (Honti 1962, 50).

Fontos tartom továbbá kihangsúlyozni, hogy nemcsak az egészséges, ép gyermekek számára nyújt tapasztalatot a sérültekhez való viszonyulás kialakulásában a mese. A nehézségekkel való szembenézés mindennapos a fogyatékkal élők életében, ám az azokhoz szükséges lelki szubvenciót, megküzdési stratégiákat és támogatást meríthetik a mesékből, de azonkívül minden nekik szóló gyermekirodalmi műből eredő tapasztalatból is. A főhős példaképpé válhat, a mese világa, annak tanítása és morális értéke így szó szerint bekúszik az egyáltalán nem mesés helyzetekbe, az akadályokkal teli mindennapokba. Ugyanúgy, mint a felbukkanó próbatételek sorozata a mesékben küzdő főhősök életébe. A hős karaktere is szembenéz az elé kerülő akadályokkal, legyőzi azokat, legyen az egy sárkány, egy szörnyeteg vagy egy hatalmas próbatétel. Mindegy, mekkorák is azok. De ez ugyanígy igaz többségi társadalom egészséges tagjaira is, a

saját és a környezetükben lévő kihívásokkal való szembenézéshez segítséget és megoldási módokat kínálnak a mesék, életkortól függetlenül. Mesék terén megszámlálhatatlanul sok történetben találkozhatunk a fogyatékoság képével, legyen az népmese vagy műmese. Foster és Simsons szerint „a gyermekirodalom fő tendenciája az, hogy a fiatal olvasót a kor kulturális és társadalmi hegemoniájához igazítsa, és ezzel egyidejűleg meghatározza a kívánatos értékrendeket” (Foster–Simsons 1995, 9) A történetek szereplőivel való „találkozás” meghatározó és erős hatással bír az olvasó/ hallgató belső lelki jellemformálódására, a funkcióvesztett társadalmi csoport iránti toleráns szellemiség kialakulására.

Hazai és nemzetközi gyermekirodalmi példák

A fogyatékoság problematikája gyakori motívum az állatmesékben a tanulságos és tündérmesékben, de éppúgy megjelennek sérült, fogyatékkal élő szereplők a nemzetközi és hazai gyermek- és ifjúsági regények történetében, legyen az XIX–XX. századi vagy a XXI. századi, kortárs gyermekirodalmi alkotás. Ezek a művek a fogyatékoság témáját vagy egy sérült személy életét mutatják be. Kutatásom során igyekeztem minél több a témához kapcsolódó irodalmi művet és tanulmányt fellelni, melyekben szerepel egy sérült személy, illetve a fogyatékoság kérdésköre. Ehhez több online tanulmány és gyűjtemény is segítségemre volt, melyek hasonló témát dolgoztak fel.

Kiss György (2022) mellett foglalkozott a témával például Meggyesné Hosszu Tímea és Máténé Homoki Tünde is, akik a témában író szerzők és címek mellett a fogyatékoság típusát táblázatosan sorolják fel (Meggyesné–Máténé 2013) Emellett cikkekben és könyvajánlóban leltem rá olyan hazai és nemzetközi kiadványokra, melyek érintik a témát. E könyveknek és történeteknek címének listája a következő:

1. „Magyar nyelvű kiadványok:

	Szerző (k), a mű címe kiadó, kiadás éve	Tolerancia és fogyaté- kosságtérület	Ajánlott korosz- tály
1.	Agnes Lacor: Lili, (2011):Csimota Könyvkiadó Kft. Budapest.	értelmi fogyatékos- ság (Down-szind- róma)	Óvoda és iskola 1–4.o.
2.	Bánki László, Csató Gyula és Varga Livia Éva (2004): Ne parázz! Ismerd meg a sé- rült emberek világát! Beszélő Szem Pro- dukciós Iroda.	valamennyi fogyaté- kossági terület	iskola 1–4.o.
3.	Bartos Erika (2014): Őrangyal Magyar Máltai Szeretetszolgálat.	valamennyi fogyaté- kossági terület	óvoda, iskola 1–4.o.
4.	Benedek Elek (2011):A csúnya királyfi és a szép királykisasszony. Budapest: Csimota Könyvkiadó	egyéni különbségek elfogadása	iskola 1–4.o.
5.	Benyovszky Anita (2013):Péterke be- szélni fog. Budapest: PRAE.HU	hallássérülés	óvoda, és iskola 1–4.o.
6.	Bony Becker (2011): Medve aludni megy. Budapest: Pongrác Kiadó. Budapest.	türelem, tolerancia	óvoda
7.	Bony Becker (2011):Medve látogatója Budapest: Pongrác Kiadó.	türelem, tolerancia	óvoda
8.	Böszörményi Gyula (2009): Emberke színe. Budapest: Csimota Kiadó.	emberi különbségek elfogadása	iskola 1–4.o.
9.	Bosnyák Viktória(2014): A szomorú ka- cagány. Budapest: Csimota Könyvkiadó,	egyéni különbségek elfogadása	óvoda (4 éves kor- tól), iskola 1–2. o.
10.	David Mckee (2006): Elmer. Szeged: Könyvmolyképző Kiadó Kft.	másság elfogadása	óvoda
	David Mckee (2006): Elmer a hóban.	másság elfogadása	óvoda

11.	Szeged: Könyvmolyképző Kiadó Kft.		
12.	David Mckee (2008): Elmer és Walter. Szeged: Könyvmolyképző Kiadó Kft.	másság elfogadása	óvoda
13.	Kálmán Zsófia(1999): Mindenki erdeje Budapest: De juRe Alapítvány.	Valamennyi fogyaté- kossági terület	óvodás, iskola 1. oszt.
14.	Edith Schreiber – Wicke (2007): A szivár- ványgyermek. Budapest: Holisctic Kiadó.	értelmi fogyatékos- ság (Down-szind- róma)	iskola 1–4.o.
15.	Finy Petra (2011): A csodálatos szem- üveg. Budapest: Naphegy Kiadó.	látássérülés	iskola 1–4.o.
16.	Finy Petra (2009):A fehér hercegnő és az aransárákány. Budapest:Csimota Könyv- kiadó.	egyéni különbségek (szépség) elfogadása	óvoda (4 éves kor- tól), iskola 1–2. o.
17.	Finy Petra (2012): Seprűsrác meséi – Tör- ténetek rosszcsontokról. Budapest: Pozsonyi Pagony Kft.	egyéni különbségek (rosszaság) elfoga- dása	óvoda (4 éves kor- tól) iskola 1.o.
18.	Finy Petra (2013): Szárnyak és paloták. Budapest: Kolibri Kiadó.	testi fogyatékoság	iskola 1–4.o.
19.	Goda Krisztina (2013): Berti, a rózsaszín barika kalandjai, Budapest: Kolibri Gye- rekkönyvkiadó Kft.	másság elfogadása	óvoda
20.	Grimm fivérek(2013): A három toll /mese. Budapest: Csimota Könyvkiadó.	értelmi képesség	óvoda (5 éves kor- tól), iskola 1–2.o.
21.	Hans Christian Andersen(1987): A rendít- hetetlen ólomkatona /mese. Budapest: Móra Ferenc Könyvkiadó.	mozgásszervi fogya- tékosság	óvoda (5 éves kor- tól), iskola 1–4.o.

22.	Hans Christian Andersen: A rút kiskacsa. és Hans Christian Andersen: Együgyű Jankó. - mesék. In: H.C. Andersen leg-szebb meséi (2011): Pécs: Alexandra Ki- adó.	másság elfogadása	óvoda
23.	Hohol Anna és Boris Juli (2010): Terka, a világutazó. Budapest: Manó Könyvek Manó Filmek.	emberi különbségek, másság elfogadása	óvoda (4 éves kor- tól)
24.	Illés Györgyi (2010): Beszéd utca 3. Budapest: Naphegy Könyvkiadó.	beszédfogyatékoság	iskola 1–4.o.
25.	Lázár Ervin (2006):Négyszögletű kerek erdő. Budapest: Osiris Könyvkiadó.	egyéni különbségek, másság elfogadása	iskola 1–4.o.
26.	Lorenz Pauli (2011):Hú de bátor! Budapest: Scolar Kft.	másság elfogadása	óvoda, iskola 1– 4.o.
27.	Loványi Eszter (2015): Kuku és barátai – Ismerjük meg közösen a segítőkutyák vi- lágát! NEO Magyar Segítőkutya Egyesü- let.	valamennyifogyaté- kossági terület	iskola 1–4.o.
28.	Maros Krisztina (2013): Egy pöttyös nap. Budapest: Csimota Kiadó.	látássérülés	óvoda
29.	Nyilasi Judit (2010): Wan-Wan és a ka- cagó virágok. Budapest: Pongrác Kiadó.	beszédfogyatékoság	óvoda iskola 1-3.o.
30.	Nyulász Péter (2012):Beszélő babakezek – Menjünk sétálni! Budapest: Tessloff és Babilon Kiadó.	hallássérülés	óvoda

31.	Nyulász Péter (2012): Beszélő babakezek 2.- Gyere játszani! Budapest: Tessloff és Babilon Kiadó.	hallássérülés	óvoda
32.	PalomaValdinia (2009): Fentiek és lentiek. Budapest: Kalandraka Kiadó.	másság elfogadása, türelem	óvoda
33.	Prakter Mariann (2012):Paprika és Rózsa Budapest: Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó Zrt.	etnikai kisebbség	óvoda (4 éves kortól) iskola 1–2. o.
34.	Orit Gidali (2013): Nóra, a gondolatolvasó. Budapest: Csimota Könyvkiadó.	egyéni különbségek (különleges viselkedés) elfogadása	óvoda
35.	Szabó Magda (2008): Tündér Lala. Budapest: Európa Könyvkiadó..	egyéni különbségek (különleges viselkedés) elfogadása	óvoda (5 éves kortól) iskola 1–2. o.
36.	Simon Réka Zsuzsanna (2013):Ahány király, annyi mese. Budapest: Manó Könyvek.	egyéni különbségek, másság elfogadása	óvoda iskola 1–2. o.
37.	Szegedi Katalin (2010): Lenka. Budapest: Csimota Kiadó.	egyéni különbségek (túlsúly) elfogadása	iskola 1–4.o.
38.	Szigeti Katalin (2013): Palkó. Budapest: Csimota Kiadó.	egyéni különbségek (különleges viselkedés) elfogadása	iskola 1–4.o.
39.	Takács Mari és Vincze Tamás (2004): Beszél a kéz 1. Budapest: Csimota Kiadó.	hallássérülés	óvoda, iskola 1–4.o.
	Takács Mari és Vincze Tamás (2004): Beszél a kéz 2. Budapest: Csimota Kiadó.	hallássérülés	óvoda,

40.			iskola 1–4.o.
41.	Ungvári Bélyácz Betti (2012): A Málna utca hangjai. Pécs: Magánkiadás.	HallássérülésEgy hallássérült kislány története.	iskola 1–4.o.
42.	Valentyin Katajev (2004): Hétszínvirág. Budapest: PLGS Kft.	mozgásszervi fogyatékoság	óvoda, iskola 1–4.o.
43.	Varga-Szilágyi Gyula és Patrick McKeown (2012): Varázslégzés. Budapest: Butejko Kft.	tartós betegség (asztma) elfogadása	iskola 1–4.o.
44.	Zsomicke Zsófia (é. n.): Selypítő tündér (mondóka): http://www.poet.hu/vers/92923	pöszeség	óvoda, iskola 1–2.o.

Magyar nyelvű gyermekirodalmi művek. Forrás: (Meggyesné–Máténé 2013)

A www.jgypk.hu oldalán található forrásanyagtovábbi idegen nyelvű gyermekirodalmi alkotásokat is felsorol, melyek szintén több fogyatékosági kategóriát érintenek. Úgy vélem, ezeket is mindenképpen bemutatnom, s mindezek mellett még további gyermekirodalmi műveket is, melyek nem szerepelnek ebben az online forrásanyagban:

2. Idegen nyelvű kiadványok:

.	Szerző (k), a mű címe kiadó, kiadás éve	Tolerancia és fogyatékoságterület	Ajánlott korosztály
45..	Arlene Maguire, Sheila Bailey (1999): <u>Special People, Special Ways</u> , Future Horizons.	valamennyi fogyatékosági terület	Óvoda, iskola 1-4.o.
46.	<u>Audrey Osofsky</u> (2009): My Buddy Baker & Taylor, CATS.	mozgásszervi fogyatékoság	Iskola 1-4.o

47.	Charlotte Hudson (2006): Dan and Diesel, Red Fox.	látássérülés	óvoda
48.	Eric Hoffman & Janice Lee Porter: (1999):No Fair to TigersNo es justo para los tigres, Gryphon House.	mozgásszervi fogyatékos-ság	óvoda
49.	Holly Robinson Peete, Ryan Elizabeth Peete (2010): My Brother Charlie, Scholastic.	autizmus-spektrumzavar	iskola 1-2. o.
50.	Jamee Riggio Heelan (2000):Rolling Along: The Story of Taylor and His Wheelchair, Peachtree.	értelmi fogyatékos-ság, mozgásszervi fogyatékos-ság	iskola 1-4.o.
51.	Jennifer Moore-Mallinos (2013): My Brother is Autistic, Salariya Book Company Limited.	autizmus-spektrumzavar	iskola 1-4.o.
52.	Jewel Kats (2011): Cinderella's Magical Wheelchair: An Empowering Fairy Tale, Loving Healing Press.	mozgásszervi fogyatékos-ság	iskola 1-4.o.
53.	Mary Thompson (1996): Andy and His Yellow Frisbee, Woodbine House.	autizmus-spektrumzavar	óvoda, iskola 1-4.o.
54.	Melanie Paticoff (2012): Sophie's Tales Sophie's Tales, LLC.	hallássérülés	óvoda
55.	P.K. Hallinan (2005): A Rainbow of Friends, Ideals Publications.	valamennyi fogyatékos-sági terület	óvoda
56.	Rebecca Elliott (2011): Just because,Lion Children's Books.	értelmi fogyatékos-ság, mozgássérülés	óvoda

57.	Sean Stockdale, Alex Strick (2014): Max the Champion, Frances Lincoln Limited.	mozgásszervi fogya- tékosság	iskola 1-2. o.
58.	Sandra Poirot Cherif (2008): L'oiseau de Mona, Rue Du Monde Eds, Ajánló: http://meseutca.hu/2011/10/25/mona-madara-2/	kisebbségek elfoga- dása	óvoda, iskola 1-4.o.
59.	Sheri Shafran (1993): Best friends- A Pop-Up Book Scarecrow Press.	mozgásszervi fogya- tékosság	óvoda, iskola 1-4.o.
60.	Stephanie Stuve-Bodeen (1998): We'll Paint the Octopus Red Woodbine House.	értelmi fogyatékos- ság (Down-szindróma)	óvoda
61.	Virginia Fleming (1993): Be Good to Eddie Lee, Philomel Books,.	értelmi fogyatékos- ság (Down-szindróma)	óvoda, iskola 1-4.o.
62.	Yin, Philomel (2002): Dear Santa, Please Come to the 19th Floor Philomel Books	mozgásszervi fogya- tékosság	óvoda

Idegen nyelvű gyermekirodalmi művek” Forrás: (Meggyesné–Máténé 2013)

A táblázatok „Tolerancia és fogyatékoságterület” oszlopaiból jól látszik, mennyire széleskörű a téma. E könyvcímek mellett az elmúlt években tovább bővült a témában íródott művek sora. Szőnyi Lídia pszichológus az óvodában tartott érzékenyítő foglalkozások fontosságát hangsúlyozza, hisz a gyermekek már e korai életszakaszban az érzékenyítő foglalkozások keretében számos információhoz jutnak a társadalmi befogadás fontosságáról, melynek kiemelt szereplői azok a testi, érzékszervi vagy mentálissérüléssel, fogyatékkal, és ebből eredően hátránnyal küzdő társaik, akik felé a pozitív odafordulás és segítségnyújtás már óvodás korban is jól tanít-

ható(Szőnyi 2019). „A mesére épülő óvodai érzékenyítő foglalkozás elsődleges célja a fogyatékból eredő hátrányok és akadályok megtapasztalása.” (Meggyesné–Máténé 2013) Úgy vélem, az óvoda, mint a család után következő első fontos szocializációs színtér, olyan alapokat tehet le az óvodáskorú gyermekek nevelésében és a segítő attitűdjük kialakításában, mely a társadalom számára hosszútávú eredményeket adhat az együttélés terén. Mindezeknek az óvodában zajló szocializáló, érzékenyítő tevékenységeknek a mesék, és gyermekirodalmi művek elengedhetetlen támogatói és kísérői. Ehhez ajánlotta cikk szerzője könyveket, melynek egy része már szerepelt az előbbi táblázatban, de a szerző, cím és fogyatékbási terület mellé tábláztam leírást ezekről a kiadványokról. Igyekeztem mindezeket felkutatni, és szintén táblázatba rendezve mellékelni a kapott információkat.

Erről közölt a *Mesecentrum* 2022-ben egy online tanulmányt, melyet Kiss György írt, s melyben nagy számban idézi a hazai és a nemzetközi gyermek és ifjúsági irodalom e témát feldolgozó klasszikus műveit. A tanulmányt áttekintve úgy gondoltam ezeket is rendszerbe foglalom, melynek eredménye is egy táblázat. Ezt a melléklethez csatolom.

Természetesen magyar népmese kincstár is bővelkedik olyan mesékben, melyben megjelenik a fogyatékbás valamilyen formája, például Benedek Elek által lejegyzett „népmesékben”. Itt Ismét Könceit idézném, aki szerint Benedek Elek „a *Váltott gyermek* című hiedelemmondájában így beszéli el a történetet: „Hol volt, hol nem volt, hetedhét-országban is túl, volt egyszer egy király és egy királyné. Egyetlen fiuk volt, de ebben sem volt semmi örömmük, mert ez a gyermek sem járni, sem olvasni, sem beszélni nem tudott. De még ülni sem, ha nem támogatták.” (Köncei 2009, 198) A történet a középkori hiedelemvilágból táplálkozik. A váltott gyermek motívuma, mely tehát elterjedt volt szerte Európában, s eredetét a VIII. századra teszik, több más hazai mesében is előfordul. Megtaláljuk például a Kevélység, Kedvesség, Szívesség (Benedek 1901, I. köt. 404–407.), illetve az Aranyhajú királyfiak (uo. 426–431.) című mesében is.” (Köncei 2009, 198). Ez a motívum a Grimm testvérek meséiben is számos alkalommal szerepel (pl. A levágott kezű lány: Grimm 1989, 137–141.) (Köncei 2009, 198) De a népmeséken és a műmeséken kívül a fogyatékbás képe az ifjúsági regényekben is megtalálható.

A magyar gyermekirodalom egyik ismert múlt században írt regénye, Móra Ferenc: *Kincskereső kisködmöne*. A könyv egyik fejezete a mankóval bicegő, „ugrándozó” Pálistók Peti történetét meséli el, akit „kis bice-bóca” (Móra 1992) néven neveztek a regény szereplői. Ebben az osztályban az érezhető kezdeti elutasítást felváltja a szánalom és az együttérzés, melyet úgy mutatnak ki felé, hogy először senki nem akarja, hogy mellé üljön, így a kemence melletti zugban kap csak helyet. Majd látván az ebédjét, melyek bogycók voltak, mindannyian megsajnálják,

és délután mindenki hoz neki valamit az otthoni ebédéből. A fejezet végére a közösség tagjai megismerik, elfogadják és megszeretik a mozgássérült gyermeket. Ez a történet az irodalmi értéke és mondanivalója mellett azért fontos, mert olvasói, akik többnyire általános iskolás gyermekek, a cselekmény által képessé válnak belehelyezkedni a főhős és a történetben szereplő többi gyermek helyzetébe. Ezáltal a szociális érzékenységük és személyiségük is pozitív irányba fejlődik.

Fogyatékkal élő gyermekirodalmi karakterek, meseszereplők feladata, történetbéli funkciója, jellemformáló tevékenysége és személyiségformáló hatása

Az általam olvasott tanulmányokból és gyermekirodalmi művekből egyaránt az derül ki, hogy a fogyatékkal élő szereplők ábrázolása sztereotípiákat hordoz, amelynek az üzenete az olvasó/hallgató számára legtöbbször negatív.

Ez magából az adott korszellemből, annak fogyatékosképéből táplálkozott és a társadalmi előítéletekből fakadt. Így a feljegyzett mese és történet annak az adott kornak lett a lenyomata, melyben a történet született. Mindezek oda-vissza hatnak a mindenkori hallgatóságra. Ezt igazolja a következő idézet is. „Az a kultúra, amelyben felnövünk, nagymértékben meghatározza bizonyos embercsoportokkal kapcsolatos attitűdünket, cselekedeteinket.” (Flamich–Hoffmann 2015). A legtöbb ember élete során korábban találkozik a fogyatékoság előítéletes ábrázolásával, mint magával a fogyatékosággal élő személlyel (Flamich–Hoffmann 2015). „A fogyatékoságnak a nép- és műmesékben található ábrázolásmódjai – melyek legtöbbször negatív sztereotípiát hordoz (Agbaw 2011) – kisgyermekkorunkban, mesehallgatás közben szinte észrevétlenül épülnek be tudatunkba, meghatározva a fogyatékosággal élő személyekhez való viszonyulásunkat (Beckett et al. 2010).” (Gulya–Fehérvári 2020, 381) Saunders is azt írja, hogy „a gyermekirodalom és a tankönyvek meglehetősen nagy része tudat alatt vagy nyíltan negatív üzeneteket közvetít a fogyatékkal, betegséggel vagy mássággal élő emberek feltételezett természetéről, és ezt erősítheti a témáról való beszélgetés általános hiánya” (Saunders 2000, 1).

Pozitív irányú elmozdulás a közgondolkodás megváltozásával indult el. A társadalmi odafordulással, jogvédelemmel, a fogyatékkal élő személyekre való tudatos odafigyeléssel és ismeretszerzéssel, csökkentek az előítéletek, ami a gyermekirodalmi művekben is megfigyelhető. A XX. század vége felé ez a negatív irányú ábrázolás redukálódott, tehát a sérült vagy káros-

dott fizikai /szellemi állapottal élő szereplőkhöz köthető negatív tartalmú üzenetek lassan csökkentek az irodalmi művekben. Ezek a szereplők már nem negatív pólusként vannak jelen a történetekben, hanem együttérzést, sajnálatot és szociális érzékenységet nevelnek az olvasóban. Mint például a „kis bice-bóca” történetében szereplő kisfiú. A mai, kortárs mesékben úgy vélem, ez a tendencia erősödik. Az elfogadás és a negatív diszkrimináció tudatos csökkentésének eredményeképp a kortárs gyermekirodalmi művekben a fogyatékkal élő szereplőt gyakrabban ruházzák fel pozitív emberi vagy épp „szuper” tulajdonságokkal, és szerethető figuraként ábrázolják. Gyakori az is, hogy magáról a fogyatékosról, annak mibenlétéről készülnek gyermekirodalmi művek. Már említettem dolgozatom elején a Bartos Erika által illusztrált és olykor írt könyveket.

Összegzés

Gyógypedagógusként hivatásom a fejlesztés, a nevelés és a segítségnyújtás. Számos eszközzel és módszerrel dolgozom azért, hogy tanítványaim a reeducációs és rehabilitációs tevékenység során megfelelő fejlesztésben részesülhessenek, másrészt az integrált oktatás során őket érő esetleges diszkriminatív viselkedés csökkenjen. Gyakorta tapasztalom, hogy a sajátos nevelési igényű gyermekeket nemcsak ép társaik piszkálják, de egymást is bántják egymást. Egy-egy képességihiány vagy a többségtől eltérő, különböző külső kinézet már okot adhat nekik minderre. Annak érdekében, hogy az egymás és önmaguk felé történő elfogadás, befogadás erősödjön, gyakran hívom segítségül a gyermekirodalmat. A szakdolgozati kutatás során tudatosult bennem, hogy a gyermekirodalomban megformált fogyatékoságkép nemcsak a cselekményszempontjából érdekes. Minden karakter, szereplő és történet hordozhat negatív vagy pozitív üzenetet. Ezért körültekintően kell bánni a gyermekirodalom széles palettájának kínálatával. Elsősorban a versek, mesék, rövid novellák vagy szövegrészek azok, melyekkel a munkám során dolgozom, attól függően, hány évesek a gyermekek, és milyen eredményt vagy hatást szeretnék náluk elérni. A biblioterápiás módszer megismerése és a szak elvégzése azért is volt számomra izgalmas és érdekes, mert az elméleti ismereteken túl olyan eszköztárral bővült a tudásom, amelyet alkalmazni tudok a gyakorlatban, a fejlesztő- és nevelőtevékenységeim során. Mivel írói és gyógypedagógusi szemszögből egyaránt úgy tekintek a gyermekirodalomra, mint terápiás eszközre, ezért nem volt kétséges számomra, hogy a szakdolgozati témám is e területre irányul. Úgy vélem, összegzésként elmondható, hogy a témában való kutatás során számos új információhoz jutottam, melyek a közeljövőben témával kapcsolatos szakirodalmi anyagok további felkutatására és feldolgozására sarkallnak. A kapott információkkal még inkább kikristályosodott bennem az, hogy mindenféle szakmai és magánjellegű aspektusból felelősséget kell vállalnom azért, hogy milyen gyermekirodalmi művet viszek a fejlesztőfoglalkozásokra, és azokért a gyermekekért is, akik az integrációs oktatásban a tanítványaim, mivel minden társadalmi szintű változás előfeltétele az, hogy makroszinten az egyének gondolkodásmódjában, és a közvetlen környezetében pozitív irányú elmozdulás jelenjen meg, melynek választott eszközei a gyerekirodalmi művek. Gyógypedagógusként az integráló iskolák pedagógusaival való együttműködés szintén elengedhetetlen, mivel a fogyatékoságról való ismeretek átadásában a közös munka kulcsfontosságú.

Források:

Ábrajegyzék

1. kép: *Kitekintés*. Printertest [online megtekintés és letöltés: 2024.03.16.]<https://hu.pinterest.com/pin/699535754648339976/> Eredeti forrás:(2016-2021) Reality Raiders: <http://realityraiders.com/fringewalker/outside-the-box-thinking/holmes-quote-imagination/>

Idézetek

1. Boldizsár Ildikó. *Idézet*. Idézetár. [online 2024.03.16-i megtekintés],<https://www.idezetar.hu/szerzok/boldizsar-ildiko>
2. Boldizsár Ildikó. *Idézet*. Idézetár. [online 2024.03.16-i megtekintés]<https://www.idezetar.hu/szerzok/boldizsar-ildiko>
3. Lewis, C. S.: *Idézet* [online 2024.03.16-i megtekintés]<https://lauramesei.hu/blog/100-idezet-a-meserol/>
4. Wilde, Oscar. *Idézet* [online 2024.03.16-i megtekintés]<https://lauramesei.hu/blog/100-idezet-a-meserol/>

Szakirodalom, források

1. Andersen, Hans Christian (2019): Összes mesék és történetek. (ford.) Hevesi Sándor, Budapest: Digi-Book Magyarország Kiadó.
2. Antalfai Márta (2014): A sárkány a mesében és az életünkben. In: Fordulópont. 16. évf. 65. sz. 11–22. p. [online 2024.03.25-i letöltés] https://www.fordulopont.hu/FP-65_antalfai.pdf
3. Bajzáth Mária (2016): Népmesekincstár, mesepedagógia- mesék és művészetek a pedagógiában. In: Kolosai Nedda és M. Pintér Tibor(szerk) A gyermekkultúra jelen(tőség)e Budapest.188–197. p.
4. Beckett, A. – Ellison, N. – Barrett, S. – Shah, S. (2010): ‘Awaywiththe Fairies?’Disability within Primary School Age Children’s Literature. Disability and Society. Vol. 35. No. 3. pp. 373–386. p.
5. Bettelheim, Bruno (2013): A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek. Budapest: Corvina Kiadó Kft. 11. p. |
6. Boldizsár Ildikó (2010): Meseterápia. Budapest: Magvető Kiadó. 22. p.

7. Boldizsár Ildikó (2020): In. NLC.hu, Krónika. Népmesék a világ megértésében [online 2024.03.26-i megtekintés] Letöltve: <http://www.tmkronika.hu/hirek/nepmesek-a-vilag-meg-erteseben>
8. Burnett, Frances Hodgson (1959): A titkos kert. (ford.) Kopácsy Margit. Budapest: Móra Könyvkiadó.
9. Bühler, Karl – Bühler Charlotte (1931): Kindheit und Jugend. Genese des Bewußtseins. Lpz: Hirzel. 1931.
10. Dobos Ilona (1962): Utószó. In: Világszép népmesék. Budapest: Móra Ferenc Könyvkiadó.
11. Domokos Mariann (2022): Grimm-mesék magyar ponyvák. (1850–1900) ReTextum -13. Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet [online 2024.03.25-i megtekintés] Letöltés: <https://mek.oszk.hu/22900/22968/22968.pdf>
12. Drescher Pál (1934): Régi magyar gyermekkönyvek. (1538-1875) Budapest: Magyar Bibliophil Társaság. [online 2024.03.16-i megtekintés] Letöltve: <https://mek.oszk.hu/03100/03165/html/index.htm#1>
13. Esterl, Arnica (2005) Szávai Ilona (szerk.): A gyermeknek mese kell! Mesekutatók a meséről. In. Fordulópont. 7. évf. 4. sz. 15–20. p.
14. Esterl, Arnica (2007): A gyermeknek mese kell! In. Elektronikus Könyv és Nevelés 9. évf. 3. sz. [online 2024.03.25-i letöltés] https://www.epa.oszk.hu/01200/01245/00035/pdf/ea_0703.pdf
15. Flamich, M. – Hoffmann, R. (2015): Meddig kísért még a múlt? A kulturális fogyatékoságtudomány szerepe, perspektívái a diverzitás megismerésében, elfogadásában és tiszteletében. In: Hernádi I. - Könczey Gy.(eds) A felelet kérdései között. Budapest: ELTE BGYK. pp. 48–68. p.
16. Fűzné dr. Kószó Mária (2020): A természetismeret tanításának módszertana.1. Hogyan alakul ki a tudás a tanulóknál?1.3.Piaget tanuláselméletei. (o. n.) Szeged: Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Alkalmazott Pedagógiai Intézet [online 2024.03.12. megtekintés és letöltés] http://eta.bibl.u-szeged.hu/2204/2/13piaget_tanulselmletei.html
17. Gulya Nikoletta Mária – Fehérvári Anikó (2020): A fogyatékoság reprezentációja az általános iskolák magyar irodalom tananyaghoz kapcsolódó irodalmi művekben. In. Educatio. Budapest: ELTE. 29 (3), pp. 379–393. p. [online 2024.03.25-i letöltés] <https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/82980/31893512.pdf?sequence=1>
18. Gulyás Judit (2020): „Mert ha írunk népdalt, mért ne népmesét”. A népmese az 1840-es évek magyar irodalmában. Budapest: Akadémiai Kiadó.

19. Honti János (1962): A mese világa. Budapest: Magvető kiadó. 104.- 105. p.
20. Horváth Szilárd (2020): „Annak ága közt ragyog aranyalma. Miért alapozzuk nevelésünk néphagyományra.” Győr: Magyar Kultúra Kiadó Kft. 16. p.
21. Illyés Sándor (2000): A magyar gyógypedagógia hagyományai és alapfogalmai. In: Illyés Sándor (szerk.): Gyógypedagógiai alapismeretek. Budapest: Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar. 17-38. p.
22. Jancsó Ágnes Dr.(2003): A funkcióképesség, a fogyatékoság és az egészség nemzetközi osztályozása (FNO) Szeged: Szegedi Kossuth Nyomda Kft. [online 2024.03.25-i letöltés] <https://mek.oszk.hu/09700/09756/09756.pdf>
23. József István (2012): Fejlődépszichológia nevelőknek. Kaposvár: Dávid Kiadó. [online] http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari_anyag/jozsef_istvan/a_beszdfajlds.html39-45p.
24. Kádár Annamária (2018): A mese szerepe a gyermek olvasóvá nevelésében. In. Székelyföld, Literata Hungarica - 22. évf. 6. sz. 2018. 06.hó. 148. p. [Online 2024.04. 12-i megtekintés] Letöltés:https://epa.oszk.hu/03400/03420/00018/pdf/EPA03420_szekelyfp.2018_06_147-157.pdf
25. Kálmán, Zsófia – Könczei György (2002): A Taigetosztól az esélyegyenlőségig. Budapest: Osiris Kiadó. 10-11.p.
26. Kathy Saunders, (2000): Happy Ever Afters. A story-book code to teaching children about disability. Stoke-on- Trent: Trentham Books Limited.
27. Kiss György (2022): A testi fogyatékoság ábrázolása a klasszikus gyermekirodalomban. In. Nagyéci Kovács József,- Nyulász Péter (szerk.) Mesecentrum- Esszék tanulmányok -Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zrt. online folyóirata. 2022.év.06. hó.13. Budapest: Petőfi Kulturális Ügynökség [online 2024.03.15-i megtekintés] Letöltve:<https://mesecentrum.hu/esszektanulmanyok/a-testi-fogyatekossag-abrazolasai-a-klasszikus-gyerekirodalomban.html>
28. Komáromi Gabriella (szerk.) (1999): Gyermekirodalom. Budapest: Helikon Kiadó, 11. p.
29. Könczei György (2009): Honnan ered a fogyatékosággal élő emberrel szembeni előítélet? : A fogyatékoság megjelenése az európai mesevilágban és a magyar mitológiában. In. Hegedüs Lajos – Ficsorné Kurunczi Margit – Szepessyné Judik Dorottya – Pajor Emese – Könczei György (2009) A fogyatékoságügy hazai és nemzetközi története [Jegyzet]. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar. 196–200. p.

30. Landgraf Ildikó (2016): A 24. óra szorításában : A folklór gyűjtés alapelvei Katona Lajos munkásságában és a korabeli magyar folklorisztikában. In. Ethnographia, 127. évf. 4. sz. [online 2024.03.12-i megtekintés] Letöltve: https://real-j.mtak.hu/8727/4/Ethnographia2016_4.pdf 510–512. p.
31. Meggyesné Hosszu Tímea – Máténé Homoki Tünde (2013): A társadalmi érzékenyítés módszertana kisgyermekkorban I. Mesegyűjtemény kisgyermekek érzékenyítéséhez 11. fejezet. [online] 2024.03.15-i megtekintés, http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/A_tarsadalmi_erzekenyites_modszertana_kisgyermekkorban/12_a_kurzus_zrsa_teszt.html
32. Mező Ferenc (2017): Az IPOO kreatív meseterápia. In: Bujdosóné Papp Andrea (szerk.) A gyermeknek mese kell. A mese szerepe az óvodai és az iskolai nevelésben. Budapest: Hagyományok Háza. 183. p.
33. Mező Katalin (2017): A mese szerepe a kreativitás fejlődésében. In: Bujdosóné Papp Andrea (szerk.) A gyermeknek mese kell. A mese szerepe az óvodai és az iskolai nevelésben. Budapest: Hagyományok Háza. 33. p.
34. Mikola Orsolya Irén (2017): A fogyatékossgal élő személyek jogvédelme a fogyatékossgai ENSZ egyezményben. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog és Államtudományi Doktori Iskola. [online 2024.03.15-i megtekintés] Letöltve: https://real-phd.mtak.hu/701/1/Mikola_Orsolya_dolgozatv.pdf
35. Móra Ferenc (1992): Kincskereső Kisködmön. Budapest: Móra Kiadó.
36. Nemzeti Fogyatékossgügyi és Szociálpolitikai Központ Közhasznú Nonprofit Kft. 2013.évi. LXII. törvény. [online 2024.03.15-i megtekintés] Letöltve: <https://fszk.hu/hir/2013-evi-lxii-torveny-a-fogyatekos-szemelyek-jogairrol-es-eselyegyenloseguk-biztositasarol-szolo-1998-evi-xxvi-torveny-modositasarol/>
37. Netjogtár. 1998. évi XXVI. Törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról. 4. § (a) bekezdés. [online 2024.03.15-i megtekintés] Letöltve: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800026.tv>
38. Nógrádi László Dr. (1917): A Mese. Budapest: A magyar Gyermektanulmányi Társaság. [online 2024.03.15-i megtekintés] Letöltve: https://mtda.hu/books/nogrady_laszlo_a_mese.pdf
39. Petrolay Margit (2013): Tanulmányok meséről, gyermekirodalomról Budapest: Fapadoskönyv. hu, Kiadó.
40. Repity Zsuzsa (2022): Hogyan hatnak a mesék, versek, mondókák a gyermekek beszédfejlődésére és hogy használhatóak eszközként a beszédjavításban, a gyermekek logopédiai fejlesztésében? [Szakdolgozat]. Kaposvár. MATE Neveléstudományi Kar

41. Solymossy Sándor (1938): A népmese és a tudomány. Budapest: Kis Akadémia Kiadó.
42. Zilahi Józsefné (1998): Mese-vers az óvodában. Budapest: Eötvös Kiadó.

Nyilatkozatok

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat

III. Hallgatói Követelményrendszer

III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat

6.13. sz. függeléke: A MATE egységes szakdolgozat /
diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója

4.2. sz. mellélete: Nyilatkozat a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréséről és
eredetiségéről

A hallgató neve: REPITY ZSUZSA
A Hallgató Neptun kódja: X 59740
A dolgozat címe: A FOGHATÉKOSÁG KEPE A GYERMEKIRODALOMBAN,
EZÉK SZABVÁRSÁGFEJLESZÉSRE IRÁNYULÓ HATÁSA
A megjelenés éve: 2024
A konzulens intézetének neve: MAGYAR AGRÁR ÉS ÉLETTUDOMÁNYI EGYETEM
KATOVÁRI CAMPUS NEVELÉSTUDOMÁNYI INTÉZET
A konzulens tanszékének a neve: NEVELÉSTUDOMÁNYI TANSZÉK

Kijelentem, hogy az általam benyújtott
záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi
alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen
megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a
záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

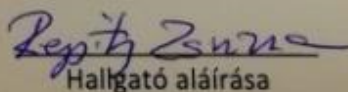
A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását
engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás
felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori
szellemitulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár-
és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a
megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védelmet követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelté után
nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: MÓHÁCS, 2024. év ÁPRILIS hó 20. nap

Hallgató aláírása

Melléklet:

1. Táblázat.

Könyvek mélyekben a fogyatékoság képe megjelenik		
	Szerző (k), kiadás éve, a mű címe, kiadó	Leírás, fogyatékoságterület, forrás
63.	Pernilla Stalfelt (2007): Ne bánts! Vivanda könyvek.	A könyv az emberek közti hasonlóságokat és különbözőségeket mutatja be, képregényes formában, de beszél a bántalmazásról és a ki-közösítésről is.
64.	Loványi Eszter (2015): Kuku és barátai - Ismerjük meg közösen a segítőkutyák világát! ELTE. Budapest.	A mesekönyv a segítőkutyák világán keresztül mutatja be a fogyatékosággal élő gazdik mindennapjait. „A mesekönyv fő célja a vakvezető-, hallás-, mozgássérült-segítő, autistasegítő és terápiás kutyák világának és fogyatékosággal élő gazdáik mindennapjainak megismertetése az érdeklődőkkel.” Forrás: (https://mesekonyv.segitokutya.net/a-mesekonyv)
65.	Napos mesék - Ismerj meg és fogadj el! (2017): Napos Oldal Alapítvány, Katica Könyv Műhely.	30 mese magyar szerzők tollából az elfogadásról és a szeretetről, továbbá arról, hogy miként válhat az előnyünkre az, amit mások hiányosságnak látnak. „A mesék írói között neves művész és berkeinkben is jól ismert meseíró nevét is ott találjuk. Ám a mesék jó részét maguk a hallás-, mozgás-, látás- és egyéb sérüléssel élő fiatalok és idősebbek írták- a maguk vigasztalására és bátorítására. De, ha egészséges gyermekek olvassák őket, nevelő és empatikus érzéseket fakasztó impulzusokat nyerhetnek belőle.”(https://adventkiado.hu/napos-mesek-ismerj-meg-es-fogadj-el-1013)

66.	Dr. Stefanik Krisztina: Csillagbusz- Mese Dorkáról, Misiről és az autizmusról (2016): Auti Spektrum Egyesület, Veszprém.	Mese az <i>autizmus spektrumzavarról</i> , az autista gyerekek elfogadásának növelése, közösségeik megerősítése érdekében. „Az autizmus spektrumzavar megjelenési formája rendkívül sokszínű, befolyásolja az intellektuális és nyelvi képességek szintje, az életkor, a környezet, illetve az esetlegesen társuló problémák különféle hatásai, sőt a személyiség is. Könyv célja az integráló intézményekbe járó 5-10 éves autista gyerekek közösségeinek megerősítése, a megértés, az el- és befogadás növelése.”(Forrás: www.moly.hu könyvek online oldal)
67.	Bartos Erika (2018): <i>Őrangyal</i> Magyar Máltai Szeretetszolgálat / Móra, Budapest.	Négy különleges mese a sérült gyermekek elfogadásáról, és a segítség fontosságáról. „Az <i>Őrangyal</i> kötet speciális igényű gyerekek mindennapjairól szól, az ő útjukon keresztül az elfogadásról, az együttéléstről. ...Azok a gyerekek, akik valamilyen speciális nehézséggel küzdenek, legtöbbször nem sajnálatra vágnak, hanem szeretetre, elfogadásra, természetes és azonos bánásmódra. Forrás: (www.moly.hu könyvek online oldal)
68.	Bánki László- Csató Júlia -Varga Júlia Éva (2004): <i>Ne parázz! Beszélő Szem</i> , Szigetszentmiklós.	Könyv a fogyatékkal élők elfogadásáról szól, a nekik való segítségről, leginkább a kisiskolás korosztály számára ajánlott.
69.	Bartos Erika - Adamasky Szilvia- Maléth Anikó - Kelem Kata - Bölcskei Virág (2016): <i>Új élet, új mosoly</i> . Magyar Nephrológiai Alapítvány, Budapest.	Ez a könyv nem sorolható a hagyományos fogyatékosági kategóriák közé. „A kötet a dializált és szervátültetésre váró gyerekek segítésére készült.” Forrás: (www.bartoserika.hu) A könyv digitálisan is letölthető: https://trappancs.hu/mesekonyv/oldalrol .

70.	Bartos Erika- Borszéki Erika (2013): Bátorágpróba. Őrzők alapítvány, Budapest.	A „bátorágpróba című könyv a kórház falain belüli életet mutatja be. Még egy „ilyen helyen” is vannak szép dolgok, amiknek lehet örülni." Forrás: (www.bartoserika.hu)
71.	Breznyán Alíz, Pogány Johanna, Tóth Patrícia, Huszti Dorka (é. n.): Veled is megtörténhet. ELTE. Budapest.	A „Veled is megtörténhet” című könyv az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Egyetem fogyatékoság és gyógypedagógia történeti aspektusai c. kurzus hallgatói csoportjának munkája. Forrás: (https://www.barczi.elte.hu/content/konyvbemutato-es-szakmai-alumni-talalkozo.e.156) A könyv bemutatja, hogy a mozgásukban korlátozott fiatalok is ugyanolyan örömeket, szomorúságokat, izgalmat élnek át az életükben, mint bárki más. Forrás: (www.bartoserika.hu)

A táblázat forrásai: (Szőnyi 2019, <https://adventkiado.hu/napos-mesek-ismerj-meg-es-fogadj-el-1013>, www.moly.hu, <https://www.barczi.elte.hu/content/konyvbemutato-es-szakmai-alumni-talalkozo.e.156>, www.segitokonyvek.hu, www.bartoserika.hu)

További gyermekirodalmi művek:

2. Táblázat.

	Szerző (k), kiadás éve, a mű címe, kiadó	Leírás, fogyatékoságterület, forrás
72.	Móra Ferenc (1992): Kincskereső Kisködmön. Móra Kiadó. Budapest.	A könyv 1918-ban jelent meg. „A kis bicebóca”- könyv fejezet. Egy mozgásában korlátozott árva gyermekről szól, aki új osztályba kerül. A gyermek fogyatékosága a személyes jellemvonásává válik. A történet jól használható az oktatásban érzékenyítésre, a szociális kompetenciák fejlesztésére.
73.	Charles Dickens (1995): Karácsonyi ének Interpopulart Kiadó, Budapest.	Tim egy mozgássérült gyermek, aki a történet egyik szereplője. A történet jól használható az

		oktatásban érzékenyítésre, a szociális kompetenciák fejlesztésére.
74.	Elenor H Porter (2023): Az élet játéka. Szent István Társulat. Budapest.	A könyv 1913-ban jelent meg először. A főszereplője, Pollyanna Whittier aki egy tragikus baleset következtében átmenetileg lebénul így mozgáskorlátozottá válik.(Kiss 2022)
75.	Susan Coolidge (1993): What Katy Did (Amit Katy tett) Bloomsbury New York: Macmillan,	Katy Carr kalandjainak története az először 1872-ben jelent meg. Főhőse Katy Carr. Egy amerikai városban nőtt fel. A könyv elmeséli Katy harcát, hogy küzd meg egy öt legyengítő sérüléssel, miután időlegesen lebénul.
76.	Dinah Maria Mulock Craik (1875): The Little Lambe Prince and his Travelling Cloak, Daldy Isbister and Co. London	A könyv magyar fordításban „a kis sánta herceg és az utazóköpenye” címet viseli, 1875-ben jelent meg először ez az angol műmese. Frank Baum „modernkori tündérmeseként jellemezte.” (Wayback Machine az Internet Archívum 2022)Ezen a weboldalon olvasható Frank Baum esszéje. A történet főszereplője a testi fogyatékos Dolor herceg, akinek van egy varázsköpenye.
77.	Louisa May Alcott (2017): Jack and Jill. Createspace Independent Publishing Platform. Anglia.	A regény 1880ban jelent meg először, Egy új-angliai kisvárosban játszódik a polgárháború után. A könyv a két jó barát, Jack és Janey, Jack és Jill története gerincsérültek.
78.	Spyri, Johanna.(1966): Heidi. (Ford.) Fazekas László. Móra Könyvkiadó. Budapest.	A történet 1881-ben jelent meg először, de a mai napig népszerű legutóbb 2015-ben adták ki. Heidi aki a hegyekben és a nagyapjával, a városba kerül és egy kerekesszékekben ülő mozgásában korlátozott kislány, Klara társalkodónője lesz, aki a történet végére meggyógyul.(Kiss 2022)

79.	Hodgson Burnett, Frances.(1959): A titkos kert. (Ford.) Kopácsy Margit. Móra Könyvkiadó. Budapest.	Először 1911ben jelent meg. Legutóbb hazánkban 2021-ben. A történetben egy olyan Colin nevű kisfiú szerepel, melynek az a képzelte fogyatéka, hogy púpos. Testi fogyatékos-ság képétől rettegve egy titkos betegszobában él. A hozzájuk költöző unokatestvére Mary Lenox, először szellemnek véli. A regény vé-gére Colin meggyógyul. (Kiss 2022)
80.	Marissa Meyer (2018):Cinder-Hold-béli krónikák 1. (Ford.) Bujdosó Ist-ván. Könyvmolyképző Kiadó. Buda-pest. A könyv eredeti címe: Cinder (The Lunar Chronicles Book 1) Ki-adás éve (2012) Kiadója: Penguin Random House Children's UK	A Könyv története a Hamupipőke című mese átírata. Főszereplője Cinder, a csonkult vég-taggal élő műszeréslány, aki kiborgokat javít. A mostoha anyja folyamatosan korholja, és őt tartják felelősnek mostohahúga megbetegedé-séért is. Cinder a „saját testprotézisét kiborg ta-gokból építi fel..”(Kiss 2022) Fogyatékosági terület: Testi.
81.	Stephanie Oakes (2015): The Sacred Lies of Minnow Bly, Dial, New York.	A könyv történetének alapja a Grimm testvé-rek A Levágott kezű lány című meséje.) Fo-gyatékosági terület: Testi, végtaghiány
82.	Paola Peretti (2020): Én és a cseresz-nyefa, Maxim Könyvkiadó. Szeged.	„Mafalda kilenc éves, nagy, vastag, sárga ke-retes szemüveget visel. A szeme fénye napról napra kihunyóban van: lassacskán megvakul. A kislányt megrémíti az a gondolat, ezért el-kezd naplót vezetni, amiben feljegyezi azokat a dolgokat, amelyeket már nem fog tudni többé csinálni. A családja és a barátai segítségével Mafalda megérti, hogy másképpen is lehetsé-ges látni. A virágok illatából megtanulja meg-mérni a távolságot, amely a cseresznyefától el-választja, és új lista írásába fog: Feljegyezi azo-kat a dolgokat, amelyek fontosak neki, és ame-lyeket továbbra is tud csinálni. For-

		rás. https://bookline.hu)A kislány lelki felépülése csak vakságának elfogadásával valósulhat meg.(Kiss 2022)
83.	Raquel Jaramillo Palacio (2014): Csodácska (Ford.) Sándor Alexandra Valéria Könymolyképző, Szeged. A mű eredeti címe: Wonder (Wonder 1.) 2012-ben jelent meg..	„August (Auggie) Pullman arcdeformitással született, így nem járhatott suliba – egészen mostanáig. Éppen most kezdi majd az ötödik osztályt a Beecher Prep iskolában... Az a helyzet, hogy Auggie is csak egy hétköznapi gyerek. Csak éppen az arca nem hétköznapi.”(www.moly.hu)A gyermek testi fogyatékos, arcdeformitással él.
84.	Marie Pavlenko (2021): Akár egy kismadár (Ford.) Tótfalusi Ágnes Menő könyvek, Budapest.	A történet főszereplője testi fogyatékkal, karok nélkül él. A Főhős Abigail, aki autóbaleset következtében elveszíti a karját, emiatt súlyos testi és lelki sérülésekkel kell megküzdenie.

Könyvcímek forrása: (Kiss.2022.)

3. Táblázat.

Hans Christian Andersen		
	Mesék címe:	Fogyatékosági terület és megjegyzés:
1.	A bölcsék köve	vak, érzékszervi fogyatékoság
2.	A jég tündére I. A kis Rudi	szellemileg sérült szereplő- értelmileg képességzavart
3.	A kapukulcs	Béna Jancsi- lába béna, - testi, mozgásszervi fogyatékoság
4.	A kis hableány	Nincs lába- testi fogyatékoság, és néma-beszéd-fogyatékoság
5.	A lápkirály leánya	Béna végtagok, testi fogyatékos
6.	A nagybácsi	Szellemileg sérült fiú és vak és süket vadászkutya értelmi és érzékszervi fogyatékoságok
7.	A rablókat felakasztották	Béna kislány- testi, mozgásszervi fogyatékoság
8.	A rendíthetetlen ólomkatona	Testi, mozgásszervi fogyatékoság végtaghiány

9.	A rút kiskacsa	Nem valós testi fogyatékoság, csúnya (a környezete szerint)
10.	A teáskanna	Sérült, csorba- testi fogyatékoság
11.	A vad hattyúk	Néma leány- nem igazi beszéd fogyatékos, hanem próbatételhez tartozik a beszéd megtagadása
12.	Amit az öreg Johanna mesél	„hülye Rasmus” a szereplő szellemileg sérült, értelmileg képességzavart
13.	Az angyal	Beteg fiúcska; mozgásszervi fogyatékoság „már egészen kicsi kora óta ágyhoz volt szögezve s amikor legjobb erejében volt, akkor mankóján párszor körül járhatta a kis szobát, de ez volt aztán minden.”(Andersen, 2019, 299))
14.	Egy anya története	Vak anya- érzékszervi fogyatékoság
15.	„Haszontalan asszony volt”	A beteg szó többször visszatér a mesében, bénasó végtag- mozgásszervi fogyatékoság
16.	Öten egy hüvelykből	Beteg leány. Ágyba fekvő- nincs konkrét betegség megjelölés, ezért nem ismert a fogyatékosági kategória.
17.	Történet a dűnékből	szellemileg sérült fiú- értelmileg képességzavart
18.	A fenyőfa története	„Mákszem Matyi”- neve alapján törpe-testi fogyatékoság, „Együgyű Jankó”- intellektuális képességzavart (Andersen, 2014)

Táblázat: (Repity 2024)

ABSZTRAKT

Dolgozat címe: „**A fogyatékoság képe a gyermekirodalomban, ezek személyiségfejlődésre irányuló hatása – Szakdolgozat**”

„The portrayal of disability in children's literature, its effects on personality development and society – Thesis”

A dolgozatot készítő hallgató neve: **Repity Zsuzsa**, Neptun kód: **X59740**

Szak, képzési szint és tagozat megnevezése: **Biblioterápia szakirányú továbbképzési szak**

Tanszék/Intézet megnevezése: **Neveléstudományi Intézet. MATE. Kaposvári Campus.**

Belső témavezető: **Dr. Gombos Péter PhD- tanszékvezető, egyetemi docens**

Témám egyaránt szorosan kapcsolódik gyógypedagógiai munkámhoz és a jelenleg elvégzett biblioterápia szakhoz. A „fogyatékoság képe”, amely megjeleik a gyermekirodalmi művekben, és jelen van a valós életben is, a társadalom széles rétegét érintő akadály. A fogyatékoság ábrázolása hatással van a gyermekekre, a sérült vagy funkcióhiánnyal élőkkel szembeni személyes viszonyulásukra, toleranciájuk kialakulására. A szociális érzékenységük alakulása mellett hosszútávú személyiségfejlődésre irányuló pozitív hatását feltételeztem. Aminek eredménye társadalmi szintű. Mindezt elméleti szintű kutatással, szakirodalom-feldolgozással igazoltam. A diszkrimináció kialakulása vagy az inkluzív társadalmi szemléletet egyaránt gyökerezhet a szocializációs háttér hatása mellett az olvasott/hallott mesékből, és gyermekirodalmi művekből. Az adott kor társadalmi szintű bánásmódját és viszonyulását a történetekben való ábrázolásmód jól tükrözi. Dolgozatomban e témát járom körül, emellett meghatározom a célkitűzésem, az alap gondolat fogalmi háttérét, a gyermekirodalmi művek születésének rövid történeti háttérét, a mesék jellemzőit, korát, szerepét, fennmaradásuk és tartalmi változásuk mértékét, nevelésben-oktatásban betöltött szerepüket. Itt kitérve a hazai és nemzetközi mesegyűjtőkre, és Piaget-féle szakaszelméleti felosztásra mely az életkorhoz kötődő kognitív sajátosságokon alapul, s az ehhez szorosan kapcsolódó böhleri mesekorszakokra, ami szintén a mese típusok szerinti megértést és mesefeldolgozást osztja életkori csoportokra. A gyermekirodalmi művekben lévő fogyatékoságképek ábrázolásának és típusainak is szentelek egy fejezetet, fókuszálva annak változására, mely a gyermekirodalom megszületése óta végbement a nekik szóló művekben. Továbbá a dolgozatban és a mellékletében táblázatos formában bemutatok olyan hazai és nemzetközi gyermekirodalmi alkotásokat melyekben sérült karakter szerepel. Megjelölve az ezekben szereplő fogyatékoság típust, életkori ajánlást, a szerzőt és kiadót és néhol a cselekményt is. Kitérek H. C. Andersen meséire, melyek közül olyan történetek címét gyűjtöttem ki, ahol a történetben a főhős, vagy egy szereplő valamilyen fogyatékkal éli az életét. Emellett a fogyatékkal élő gyermekirodalmi karakterek, meseszereplők feladatát, történetbeli funkcióját, jellemformáló tevékenységét és személyiségformáló hatását is taglalom. A dolgozat mellékleteként olyan könyveket és mesecímeket válogattam, melyek tükrözik a klasszikus és a mai, kortárs írói szellemiséget, a fogyatékosághoz való viszonyulásról.